

Brevvexling mellem Ægteparret Pram og Oluf Christian Olufsen under dennes Udenlandsrejse 1793—96.

Meddelt af **H. Ehrencron-Müller.**
(Slutning).

Olufsen til Pram*).

Hamborg den 30. April 1795.

I Forgaars kom jeg her, og i Gaar sendte Lawätz mig Dit Brev. Du være takket ret inderlig derfor, og Din Kone ikke mindre. Hende skriver jeg til næste Postdag, i Dag har jeg blot Tiid til at skrive dette til Dig der ikke kan opsættes, fordi dets Indhold er, som Du vil faae at see, af megen Vigtighed.

Min Reise er som Du veed, kun et fortsat Prakkerie. Jeg har ikke nok at reise for, naar jeg ikke vil gandske glemme mit egentlige Maal og forsømme alle de mange landlige Excursioner det kræver. Imidlertid gaaer det dog nogenlunde an i Tyskland. Men nu staaer jeg paa Springet til at plumpe ned i det dyre Engelland, dette Land, som nu er tredobbelt saa dyre som forhen, hvorfra Aviserne hver Postdag melde om Opløb af hungersfrygtende Mennesker, dette Land, hvis indvortes Forfatning er saa mislig, hvor hele Nationen er misfornøiet, og hvorfra man her i Hamborg har kun slemme Efterretninger om indvortes Giæring, Mistænkelighed mod Fremmede, o. s. v. Undertiden støder man sig naar man plumper ned; Det er altsaa klogt at gaae lidt forsigtigt. Jeg har derfor faaet det Indfald, at opsætte min engelske Reise indtil videre, og først gjøre min Tuur i Sverrig; hvorfra jeg da i næste Efteraar kunde gaae til Engelland om Omstændighederne forandre sig. Til Sverrig skal jeg, det er ligegyldigt om jeg kommer der først eller sidst. Med denne Post har jeg skrevet til Directionen, forestillet den mine Grunde, og jeg haaber at faae Lov til at gjøre som jeg vil. Min Plan er denne at gaae herfra til Kiel, med Paketbaaden til Kiøbenhavn, og efter nogle faae Dages Ophold ved Helsingøer til Skaane. Den hele Tuur vil være færdig i Octbr. eller Novbr.

*) findes hos Øst 1835 Nr. 49. p. 383 ff.; Originalen har jeg ikke kunnet skaffe; Øst synes intet at have udeladt.

Ved denne Forandring i min almindelige Reiseplan har jeg to Hensigter. Først at undvige Engelland i dets nærværende Stemning, og dernæst at kunne være i Kiøbenhavn i næste Efteraar for at være med i at lægge Plan til Agerdyrkningsseminariets første Indretning med Bygninger o. m. Disse to Hensigter har jeg meddeelt Directionen, og jeg haaber, de ville findes antagelige. Men jeg har endnu en hemmelig Hensigt som jeg ikke har meddeelt den, som jeg vil nu meddele Dig, men i Henseende til den paalægger jeg Dig ubrødelig Taushed.

Jeg reiste i Norge 1790, som Du veed, og reiste som en Nar, hvilket Du kan formode. Jeg besad den Gang slet ingen Kundskaber i det Fag, der var min Reises egentlige Maal. Endnu havde jeg ikke bragt mine faae adspredte Landhuusholdnings Begreber sammen i eet eneste anskuende System, og Mineralogien var netop den svageste Side af al min Viden. Min Jagttagelses-aand var kun lidet skierpet; det var just da min fiantede poetiske Periode. Jeg reiste egentlig blot paa Naturens Vegne. Det Hele blev derfor Skidt. De Anmærkninger jeg smurte sammen vare barnagtige, og den korte Resumé, jeg meddeelte Reventlou, blev saa dum, at jeg i den virkelige Godhed han siden har viist mig finder det tydeligste Beviis paa, at han ikke har læst sex Linier deraf. Da nu denne fiantede Expedition ikke skadede mig, men meget mere, incredibile dictu! er den sande og eneste Grund til min nærværende politiske Existens, saa kunde jeg rolig tie stille. Dette vilde jeg imidlertid usigelig nødig. Jeg reiste paa offentlig Bekostning, jeg skylder altsaa offentlig Regnskab, jeg skylder det i to Forholde, som Borger, som ærekiær Mand. Det oprører min Følelse ved en saa synderlig Adfærd at compromittere Reventlou, som den Gang var min Anfæler, og siden har uafbrudt været min Velgiører. Men hvorledes afbetaler jeg min Gield? Med mine elendige Optegnelser, som jeg ikke engang veed hvor ere, og som jeg agter at brænde, saasart jeg faaer Øie paa dem. Jeg vil reise om igien. Jeg har nu bragt mine oeconomiske Begreber i bedre Orden, er bedre Mineralog. Jeg har maaskee nu en meer paalidelig Bedømmelse, kort, jeg haaber nu at kunne meddele Efterretninger fra Norge, som i det

mindste ikke skulde beskjemme mig eller vor Litteratur; og følgelig ikke komme i Collision med de pølsesnakkende Vaasere i den Topographiske Journal¹⁾. Altsaa; I Sommer vil jeg udføre dette Foretagende, fra Midt i Mai til Midt i November er der efter min Regning sex Maaneder. Heraf bruger jeg tre eller fire til Norge; de øvrige til Sverrig. Jeg giver min Svenske Reise an til Paaskud, beder mundtlig om Tilladelse til fra de svenske Grændser at anvende nogle Uger i Norge, Reisen derimod bliver der, saa længe jeg vil, og saa — hvad der er giort er forsvart.

Hvorfor jeg lader Dig læse disse to yderst slet skrevne Sider? Derfor: jeg vil Du skal gjøre den Norske Reise med. Jeg vil absolut have Dig med; men vil Du? Kan Du? Hiint springer jeg over, og til dette mener jeg ja. Du vil sige, Du har ingen Penge, har ingen Tiid, kan ikke faae Tilladelse. Med Penge er det kun en Bagatelle, laan, tigg, fei ud, stiel saa længe til Du faaer 150 Rd. sammen, mere behøver Du ikke for at reise med mig i 3 Maaneder i Norge, og kan disse fire Maader ikke bringe denne lille Sum tilveie, saa bryd Dig om ingenting. Min lille Reisekasse vil være nok for os begge, og Du skal forundre Dig over, hvor lidet disse lykkelige Maaneder ville koste os. Med Tiid og Tilladelse er det maaskee værre. Men jeg maae her meddele Dig en almindelig Anmærkning. Du er, som jeg har bemærket, kun Poet i Vers, ikke Poet i Livet. Poetiske Vanskeligheder forstaaer Du at overvinde, poetiske Knuder kan Du opløse, men for politiske Hindringer pleier Du at blive bange. En politisk Poet maae begynde med at fastsætte sin egen Villie. Dette er Grundvolden, og efter den maae hele Verden rette sig, Konger, Guder, Mennesker, Dievle, ja selv Meninger maa bevæge sig i de usynlige men faste Strikker, hvori hans Genie indspinder dem. Du skal strax, saa snart Du har læst dette, rende omkring til alle Dine Ypperste, og fortælle Dem, hvorlunde det for Dit timelige og evige Vel er uomgiængelig for-

¹⁾ „Topographisk Journal for Norge“, der var begyndt at udkomme i 1792. Det er en lovlig haard Dom, Olufsen her fælder; Bidragydere til de første Bind var da bl. a. A. Bull, J. N. Wilse, H. Strøm, Jens Zetlitz og Chr. Hammer, alle Navne med god Klang i Datiden.

nøden at Du omtrent i Slutningen af Mai Maaned gjør en hurtig Reise til Norge, og at Du af blot Embedsnidkierhed kun forlanger 3 Uger dertil. Ved næste Audience ytrer Du fortrædelige Tvivl om Muligheden af at slippe med 3 Uger; der vil vist gaae fire med. Ved tredie og fjerde Audience bliver Terminen forlænget til 5 à 6 Uger; dermed tier Du og reiser. Naar Du da er i Norge, skriver Du et langt Brev til dem, og lader Tiden forlænge, i det mindste forhaler Du den dog, og kunde al menneskelig Kunst og Vid intet videre udrette, saa havde Du dog tilbragt 6—8 Uger ret behageligen i Dine Fædrene Dale.

Een eneste Ting kunde forhindre denne hele Plan, nemlig om Directionen med næste Post skulde faae i Sinde at hæve min Modbydelighed for Engelland ved at sende mig et Forskud af nogle hundrede Rigsdaler. Men jeg er sikker. Jeg har intet Forskud forlangt, og jeg gad vidst, hvo der vel tør forskyde mig imod min Villie. Desuden troer jeg, at Directionen hverken kan eller vil eller bør, eller tør, eller maa falde paa saadanne Tanker.

For den udvortes Tugts Skyld maae jeg dog her oppebie Directionens Svar, som jeg venter om 8—12 Dage. Derpaa kører jeg til Kiel, og fra Kiel seiler jeg til Kiøbenhavn, og kommer der omtrent midt i Mai. I Slutningen af Mai reise vi til Gothenborg, Frederikshald, Moss, Holmestrand, Walløe, Tønsberg, Laurwig, Scheen, Tellemarken, og tilbage til Arendal, langs med Kysten over Stavanger, Mandal, til Bergen derfra til Christianssund, og maaskee til Trondhiem. Denne Hovedlinie bliver vedbørligen besat med Sideture. Over Dovrefield giennem Gudbrandsdalen, over Hedemarken, Hadeland, Ringerige, Modum, Kongsbjerg, Dramen, Christiania, derpaa gaaer jeg over Kongswinger ind i Sverrig, Du tilbage til Kiøbenhavn, og glæder Dig over denne Reise saa længe Du lever. Den hele Tuur fra Kiøbenhavn af borttager Dig sikkert ikke længer Tiid end tre Maaneder, og kan Du ikke faae Lov længer end i to, saa gjør vi en anden Plan. Kan Du kun faae 6 Ugers Tiid, saa gjør vi en tredie Plan, kun i de to sidste Tilfælde vilde Du komme til at forlade mig i Norge.

Kiere Pram, gjør hvad Du kan. Lappe-Indvendinger, Ladhed, Umuelighed grundet i Din egen Indbildning, vil jeg tage Dig saare ilde op. Jeg skriver med næste Post til Din Frue og beder hende forene sine Overtalelser med mine.

Begynd nu strax paa Sagen, men som sagt, endnu maae Du ikke nævne mit Navn. Skriv mig med næste Post til, og adresseer Brevet til Kgl. Dansk Postmester Cancellieraad Albrecht her i Hamborg.

Jeg er alt for giennemstrømt af høje, dybe, vide Tanker og Følelser til at skrive Mere. Norges Fielde med de majestætiske Tinder, tildeels belagt med evig Sne, den mørkeblaae ætheriske Bue, der omkrandses dem, Pram og Olufsen klavrende omkring i Biergliens Granneskove til den enlige Sæterhytte, i Baggrunden; Kiøbenhavn, Din velsignede Kones venskabelige Selskab i hele florten Dage, og alle mine øvrige kiøbenhavnske Lyksaligheder, i Fædrelands-Kierlighedens og Venskabets Skiød i Forgrunden, hvilket Malerie! Hvilket Cabinetstykke for min Skytsengel!

Olufsen.

Pram til Olufsen.

Khvn. d. 9. Mai 1795.

Dit kiære Brev af 2. Mai¹⁾, som jeg fik i Mandags, havde jeg strax i Tirsdags besvaret, dersom jeg havde toridt. Tak for dette Brev; dette er mig ikke allene det kiæreste Brev, jeg har faaet fra Dig, men saa omtrendt det kiæreste, jeg nogetid har faaet. Et saadant maa man være vaersom med at besvare. Man staaer saa let Fare for at sige Ja til hvad deri foredrages enten man saa kan og bør eller ej. — Brevet var mig saa kiært, dels fordi det lovede mig den Glæde snart at see Dig igien og dels og fornemmelig fordi det viser mig, at Du holder ikke løselig af mig, som jeg især slutter af den Varme, hvormed Du fordrer at jeg skal følge med Dig til Norge.

Uagtet jeg strax saae den baade physiske og moralske Umuelighed for mig af at opfylde Forslaget, var det mig dog saa

¹⁾ Det foregaaende, uagtet det i Virkeligheden er dateret 30. April, — Pram maa have husket fejl.

kiært, at jeg behøvede nogen Tid til at befæste mig ved dette Umueligheds Plankeværk, saa ikke min opvakte Lidenskabsorcan skulde svinge mig hen derover. — Er det da virkeligen saa umueligt? — spørger Du vel. Det er: Jeg har ingen Penge, kan ingen faae dertil — og saa seer du er Reisen alt fysisk umueligt: men vilde jeg end ved nogle moralske Halvmueligheder exempli gloria, ved at laane Penge, som jeg vanskeligen kunde komme til at betale, eller lade være at betale Gield, som jeg bør betale, komme over denne physiske Umueligheds Plankeværk, saa kommer en anden moralsk Umuelighed, der let torde drage nogen fysisk med sig, og sætter sig i Veien: det er, jeg faar ingen Tilladelse fra Collegio og Pens. Directionen. Uagtet det er den lumpneste Post, Kongen har at give bort, den jeg beklæder, fordrer den dog en mechanisk Færdighed, som gjør at man uden at være øvet ikke vil undgaae at gjøre Feil, der altid have for stor Indflydelse paa Folks Velfærd, til at man ej skulde holde paa det Individ, der har Færdigheden, saalænge han lod sig holde. Der expederes nu flere Søe-Passe i eet Aar end ellers i 30 og flere. De betales med Sportler, og disse ere saa høye, at jeg desuden, om man ej vilde slippe mig, som man maaskee ej vilde, uden at give Slip paa heele Intraden, ikke kunde forsvare at lade dem fare og risquere, om man tillod mig det, at Expeditionen havde sin Gang for min Regning, var endnu alt for desperat risqueret. — Dog havde jeg først Raad — det er, 150 til 200 Rd. (det 3de gik nok med om ej meere) — saa fandt dette sig maaskee. Denne Raad maatte man formode jeg havde, siden jeg i to Aar har paa Passene fortient over 3000 Rdr. foruden min Gage 400 R. aarlig. Men denne Førmodning er grundfalsk, uagtet jeg endda i Fior og i Aar havde en Extraintægt af den norske Universitetspræmie af 200 Rd. og af Ægteskabskolen af 350 Rd., samt faaer i næste Uge Indtægten af endnu et Skuespil¹⁾. Jeg er for det første en Snaus Huusholder, som, medens min Kone besørger alle sande Udgivter med 1000 Rd. eller lidt meere om Aaret, klatter selv andre 1000 Rd. eller meere

¹⁾ Serenaden el. de sorte Næser.

bort. Derved balancerer jeg allerede ikke i to Aar uagtet 3000 Rd. Paspenge. Nu kommer dertil, at Rahbek, da han modtog Minerva, havde den Godhed overlade mig at betale hendes Passiva med en 3—400 Rd.¹⁾, og at Gen. Aud. Wessel²⁾ døde i Fior Høst, ved hvilken Leilighed jeg maa paa eengang rykke ud med 3—400 Rd., jeg, Baggesen & Monrad³⁾ skyldte slg. Herman Wessels Søn⁴⁾ for hans Faders Skriver⁵⁾; fremdeles, min Fader har paataget sig at være Fader for Etatsraad Paulis Børn⁶⁾; Etatsraad Pauli, der har snydt Postcassen for en 10—12000 Rd., er i Færde, med at blive afsat, og kan ikke betale selv for Børnene, jeg har derfor til min Fader en aarlig Udgift af 150 Rd. Gjør nu Regning; og find, om du kan, hvad jeg har at reise til Norge for. Jeg har i to Aar studeret paa, hvor jeg skal faae Penge fra til at gjøre en Reise fra Kiøbenhavn til Korsøer, eller blot til Sorøe, uden at jeg har kunnet udfinde det. Saaledes har det sig med Financerne — Summa Summarum: Vee mig, at jeg var Beest nok til ikke i Fior at rejse som Consul til Tunis.

Du seer af alt dette, at jeg ikke kan, saa inderlig gierne jeg end vilde, reise til Norge; virkelig inderlig gierne vilde jeg reise til Norge — inderlig gierne reise med dig. — Og dog — til Norge! Jeg er snart 40Aar⁷⁾ gammel. Jeg er 15 Aar gammel i Statens Tieneste — og nu reise til Norge, til min Familie —

¹⁾ Deroin findes intet i Rahbeks Erindringer (IV, p. 247 ff.), hvor han beretter om sin Overtagelse af „Minerva“. ²⁾ Ole Christopher Wessel, Digterens yngre Broder (f. 1744 † 1794). ³⁾ Peter Johan Monrad (f. 1758 † 1834), der paa denne Tid var Expeditionsskretær i det danske Kancelli og døde som Kancellideputeret. (Se: Erslews Forfatter-Lexicon II). Hans Adkomst til at deltage i Udgivelsen af Wessels Skrifter maa formodentlig søges deri, at han var en Søn af Trondhjem-Rektoren Søren Monrad, der havde været med til at stifte det norske Selskab. ⁴⁾ Jonas Wessel (f. 1781 † 1836), der paa denne Tid læste til Artium med Understøttelse af Onklen og senere af M. G. Rosenkrands, der havde ægtet dennes Enke. Han, der var noget drikfældig, døde ugift som Prokurator i Porsgrund. ⁵⁾ Udgaven var udkommen i 2 Bind i 1787. ⁶⁾ Johan Georg Pauli (f. 1736 † 1798) var 1767 bleven udnævnt til Direktør i Generalpostamtet; han indlagde sig store Fortjenester af Postvæsenets Ordning men benyttede desværre Lejligheden til at rede sig ud af sine økonomiske Vanskeligheder ved at laane af Kassen. 1794 blev han suspenderet og 1796 fradømt sit Embede, hvorpaa han henlevede sine sidste Aar i Lübeck til sin Død ¹⁶/₄ 1798. (jfr. Fr. Olsen, Postvæsenet i Danmark, 1711—1808, p. 234 ff.). ⁷⁾ Pram var født 1756 og var 1781 indtraadt i Statens Tjeneste som Fuldmægtig i Økonomi- og Kommercekollegiet.

til de rige, stormægtige Kiøbmænd og Landmænd — og være fattig, og være 40 Aars Secretair, Trompeter Secretair! Kunde jeg reise i strængt incognito, under et opdigtet Navn, gik det an at jeg skiulede mig for alle, som kiendte mig; men ellers, hvorledes er en saadan lille Underbetient, som bærer graae Haar paa sit Hoved nok til, uforsonede ved en anseelig Titel, eller endnu anseeligere Rigdomspræg, at være omtrent det samme som et Brændemærke. Uduelighed, Foragt forkynde og tildrage de. Nu Hædersmanden, Professoren paa 30 Aar, Manden af Verden, Manden med Ret og Adgang til Agtelse og til at være alle velkommen, kan ikke ville have et Menniske med paa Reisen, som kun vilde sætte ham i den Forlegenhed, enten at lade ham blive tilbage i Værtshuset, eller selv blive der tilligemed ham og forsømme hver Lejlighed til at omgaaes de Hanse som man dog maatte see, om man vilde see noget andet end Steene og Træer og Værtshuusmænd. Nej! heller da reise i Adelslande, hvor enhver Græve eller Baron seer ned over alle andre Skabninger, som ikke ere Græver eller Baroner, anseende dem tilhobe for Kryb mod ham.

Du kommer, fortæller min Kone mig, efter Dit sidste Brev, strax, altsaa uden at oppebie Svar fra Directionen. Det behøves sagtens heller ikke, thi Dine Grunde for Din Reiseplans Forandring ere jo ligefrem og ugiendrivelige. Vær mig velkommen, hierteligst velkommen; og endnu engang, gid jeg kunde følge Dig; men jeg maatte da have 1) Penge, 2) Tilladelse, 3) i det mindste Titel af Justiceraad¹⁾, da den vist nok uendelig ærværdigere, ogsaa meere ærede Professorbenævnelse ikke kan blive mig nogensinde til Deel; jeg burde vel og 4) have nogen Kundskab af det Slags, som en Reisende kan behøve; det kunde maaskee i ethvert andet Reiseselskab end Dit undværes; men 5) maatte jeg dog have noget af det Væsen, som kaldes Verden, og hvorpaa ingen kan have større Mangel end jeg. — Nok, nok, Du seer dog nu, at jeg kan ikke være med. Til Tyrker og Maurer derimod kunde jeg sagtens være god nok. — Jeg reiser dog uden al Tvivl næste

¹⁾ Den opnaaede Pram først 1802.

Sommer, naar Freden er sluttet, til Norge, men, troe mig, ikke Chr. Pram, mindre Secretaire Ch. Pram, og ingenlunde i nogens Selskab; nej Christen Henriksen reiser ene, og skal til Tronhiem for at tage mod en Visiterertieneste eller sligt. Han forretter da formodentligen største Deelen af Reisen til Fods, da han neppe nogensinde kan haabe Raad til at betale Hest; men saa seer han dog de fædrene Dale og Skutfullen og Ulbergsaasen og Jarpefossen og Kringom etc.

Velkommen. Skynd Dig og besvar mundtlig mit Brev.

Din Pram.

Olufsen til Pram*).

Hamborg 14. Mai 1795.

Saa snart jeg aabnede Dit Brev og fandt, at det var efter Din Mening gandske umuligt at reise med mig til Norge, kiøledes min Lyst allerede, og den Betragtning at jeg aldeles ikke vilde reise uden Selskab, og intet vidste, og intet kunde faae, bestemte mig fuldkommen. Jeg reiser nu til Engelland. Om et Par Dage seiler jeg af. I dette Øieblik maae jeg snakke engelsk angaaende denne Ting med en Londonsk Skipper, og jeg har derfor ingen Tiid til at underholde mig længere med Dig. Jeg vilde blot i største Korthed tilmelde Dig denne Nyhed, og overlade til Dig selv at indsee, hvor ubehageligt det i Grunden maae være for mig at gaae Glip af nogle Timer i Kiøbenhavn. Directionen har tilladt mig at gjøre som jeg syntes, men den ønskede formodentlig at jeg reiste til Engelland nu, siden man havde den synderlige Høflighed, uden min Begiering at tilbyde mig Tillæg, ifald det blot var Finansbetragtninger, der kom mig til at foretrække Sverrig for Engelland. — Gud befalet. Jeg skriver endnu engang herfra. Min Adresse er fra nu af bestandig til Etatsraad Lawaetz i Altona.

Olufsen.

Pram til Olufsen.

Kiæreste Broder Olufsen.

I stor Korthed og endnu større Eenfoldighed; thi Kl. er 3 Quart paa Sex. — Jeg ansaae de Grunde, paa hvilke Du byggede

*) Dette Brev findes hos Øst 1835. Nr. 50. p. 391; Originalen, som findes i den Bøllingske Brevsamling, er fuldstændig aftrykt.

Dit Forsæt at reise til Sverrig i Sommer isteden for til Engelland saa vigtige, at det faldt mig aldrig ind Administratorerne skulde nægte Dig deres Samtykke. Consul Classen¹⁾, min Ven, er ikke hiemme; de to Andre seer jeg som Du veed ikke. Jeg havde ellers villet plaidere Dit Ønske for dem. Det havde jeg i alt Fald giort, men jeg troede det var uforlødent. Af en Hændelse fik jeg i Onsdags, 3: c. otte Dage siden tale med Confr. Colbjørnsen. Han fortalte mig, at man havde afslaaet Dig det. Jeg blev som lynslagen. Jeg frygtede, at Du nok kunde været reist Tilladelsen i Møde. Jeg galopperede ud til Lyng²⁾, som jeg ellers kun lidt kiender. Han sagde mig, at man havde givet Dig Afslaget saa høflig man vidste, og doreret Pillulen med 200 Rd. uansøgt Tillæg. Det var da at tale med nogen Raison. Imidlertid var jeg yderst utaalmodig til jeg i Gaar fik Dit Brev, som viser mig til min Glæde, at Du finder Dig i Tingen. For Resten uendelig Tak for det Venskab, Dit Brev viser.

Det jeg havde at sige Dig er, hvad Lyng³⁾ hviskede mig; hvad Consul Classen ogsaa talte om, og hvad Colbjørnsen lod sig forlyde med: man savner Underretning om Din Reise; Din Reisejournal eller i det mindste et Udtog deraf, nogen Kundskab derom. Man savner den og er nærved at tage ilde op, at man savner den. Gud velsigne Dig. Sæt Dig et Par Dage og skriv dem en halv Bog Papir til —. Meere en anden Gang. Dette af Frygt, at Du reiser ellers for snart til at jeg kunde faae sagt Dig saa meget. — Jeg kan ikke meere. I dette Øyeblik spiller man mine sorte Næser anden Gang. Første Gang stod den sig prægtig. Gjør Du ligesaa. Min Kone hilser Dig, med Venskabeligste Venskab, saa
Din Pram.

d. 19. Mai 1795. Khvn.

Olufsen til Pram*).

London 18de Juni 1795.

Jeg er i den alleryderste Urolighed, og skriver disse Linier med et blødende Hierte. Skriv mig for Himlens Skyld strax til, og tilintetgør i det mindste den pinligste Uvished.

¹⁾ Fhv. Consul i Marokko Mikael Classen, der sammen med Konferensraad Classen, Konferensraad J. E. Colbjørnsen og Agent Koustrup udgjorde Legatets Bestyrelse. ²⁾ Sekreter i Kancelliet. ³⁾ findes hos Øst 1835. Nr. 32. p. 249 ff.; Originalen har jeg ikke set; Øst synes at have aftrykt den uden Udeladelser.

Faae Dage efter at jeg var kommet hertil, hørte jeg overalt det Rygte, at Kiøbenhavn var halv brændt af¹⁾. En Avis gav snart derpaa en forvirret Efterretning, hvori fornemmelig den Omstændighed, at Branden begyndte paa Holmen og havde strax fortæret hele Canallængden, fyldte mig med den skrækkeligste Frygt for Eders Skiebne. Jeg løb til Consul Wolff²⁾, som just havde faaet et fuldstændigt Brev, der ogsaa sagde, at Canalen var brændt, og lagde til, at ingen af Beboerne paa den Kant af Byen havde ræddet det ringeste. Det er mig umuligt at sige, hvorledes jeg blev tilmode.

I saadan en Forvirring begriber jeg, Du ikke kan skrive, men gør det endelig i det første Øieblik Du kan.

Er min gyselige Formodning rigtig, har Du ved denne ulykkelige Hændelse mistet alt, hvad Du eiede, saa bedste Pram, bær Din uheldige Skiebne med mandigt Mod, og stræb at trøste Din stakkels Kone, som maa være meget nedslagen. O den forbandede Skiebne, der just i denne Tiid holdt mig fra Kiøbenhavn, fra at dele Eders Ulykke, at sørge med Eder.

Dette Stød er naturligviis meget haardt, men haardest i Begyndelsen, da et nyt Etablissement er uundgaaelig nødvendigt, og dog vanskeligt netop i denne Tidspunkt, da Du maa laane Pengene dertil, og disse maa være sieldne naar fire tusinde ødelagte Familier maa laane paa engang, og saaledes opsøge og udtømme alle Kilder. Min ringe Pung er, som Du veed, til Din Tieneste, og hvor lidt den end formaaer, haaber jeg Du vil være saa ven-skabelig at betiene Dig af dette lidet. Jeg kan strax sende Dig 200 Rdlr. og flere vil jeg gjøre Udveie til. Men jeg vil ikke be- lees, fordi jeg byder Dig saa ringe en Sum. Min Mening dermed er blot at spare Dig den Uleilighed at laane dem hos andre, der maaske ikke have nær saa megen god Villie som jeg.

Kiere Pram, lad mig strax vide, hvordan Din Forfatning er, og meld mig, om Du vil paa nogen Maade tillade mig at gjøre hvad jeg kan. Jeg venter Oprigtighed. Olufsen.

¹⁾ Den bekendte store Ildebrand 5.—7. Juni 1795, hvoraf Prams følgende Brev bringer en meget detailleret Skildring. ²⁾ Jens Wolf, der 1793 var bleven adjungeret dansk Konsul i London; fra denne Stilling tog han sin Afsked 1808 og opholdt sig til sin Død i Danmark.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d. 10. Julii 1795.

Broder Olufsen.

„Tak for sidste kiære Skrivelse“, er den almindelige Begyndelse paa Breve til Venner, som man har faaet et Brev fra, der er i det mindste uvelkommen, tidt ikke meget meere. Hvorledes skal jeg sige Dig *Tak*, ret *inderlig Tak* for Dit sidste *kiære* Brev, saa at det ikke skal beholde det mindste af Formularvæsenets Lunkenhed, men at Du ret tilfulde kan føle, den Tak kommer fra et taknemmeligt Hierte.

Om jeg i Dit Sted havde skrevet et Brev af samme Indhold, som det Du skrev mig, veed jeg ikke; men det veed jeg nu, at jeg vilde give dobbelt saa meget som det jeg har tabt, om jeg havde det, for at være i Dit Sted, og virkelig have skrevet det, Du skrev, og handlet som Du handlede. Det er virkelig ikke saa ligefrem at tilgive, at jeg ikke i heele fem Uger — ikke førend opfordret ved et Brev fra Dig fra det fierne London melder Dig noget om Branden, og om vor Skiebne ved den. Det lader sig til nogen Undskyldning kun forklare deraf, at jeg ikke med Visshed vidste, hvor Du var, tilligemed, at de første Postdage var jeg kun lidt i Stand til at foretage nogen Ting, og at de Dages Forsømmelse har siden opdynget baade Embeds- og andre Forretninger, foruden at den heele Historie har virket en strenua inertia, en Anstrængelse og en Apathie, der blev i det heele til det samme som Uvirksomhed.

Historien af Branden, saavidt den angaaer os, vil min Kone berette Dig. Brandens Historie i det heele vil Du vel nu have faaet bedre Underretning om, end den Du havde, da Du skrev, men sandsynligen endda urigtig eller uefterrettelig. Det vil alt-saa ikke, det jeg troer, være overflødigt at give Dig følgende lille Recit, som i det mindste skal blive sand.

D. 5. Junii Kl. 3¹/₄ begyndte det at ryge i *Dælehaven* paa Holmen, det er en Tømmerplads, der laae med den eene Ende 8 høyt 10 Alen fra Dampemaskinen. Den var omgivet med et Plankeværk og et Træskur, hvorunder laae en stor Mængde Pukkenholdt, og indsluttede en betydelig Deel Fyrtømmer og Planker i Stabler. Den anden Ende bestod af 6—700 Favne

Bøgebrænde i Stabel; tæt udenfor laae en Bunke Steenkul af nogle hundrede Læster. Fra Bøgebrændet til Midten af det store Hovedmagazin ved Kanalen, det med Taarnet paa skraaes over for os, var en Distance af ca. 16 Alen. Da nu Vinden bar fra den første Antændelse lige paa Magazinet, saa seer Du Faren for dette Magazin var uendelig stor. Da samme Vind bragte den første Røg lige paa vore Vindver, og forarsagede hos os en temmelig Formørkelse, og da jeg kun havde 2-300 Skridt over til Ilden, og var kiendt paa Holmen, dens Chefs Ven, saa begriber Du jeg fra Branden neppe var to Minuter gammel var derover. — Der saae jeg, at man gjorde alt mueligt, for at bryde Plankeværk og Skuur af, saa Ilden ikke skulde naae Brændet; det saae jeg det hialp ikke, da Ilden med en ufattelig Hurtighed og Voldsomhed inden faae Minutter jog Arbejderne bort, bespændte alt, og flaggrede med en gyseligt Voldsomhed op mod Himlen; der arbeidede jeg med de andre Matroser paa at slæbe Vand, og at rydde Tømmer af Veien for at formindske Brandens Bytte og Voldsomhed: men den glemte jeg og enhver Betragtning om Fare for noget uden for Holmen. Jeg gik til Kiærulfs, der vel boe i Læe af Branden, men vare dog i øyensynligste Fare, da deres Huus stod i umiddelbar Forbindelse med Dampmaskinens, og dette formedelst den blotte Heede stod i lys Lue, der dog siden blev slukket. Jeg puslede med at hielpe Fru Kiærulf, som i dræbende Angst for Huus og alt hvad der var, i endnu mere dræbende Angst for sin Mand, Commandeuren, var falden i Convulsioner. Jeg gik at skaffe hende Efterretning om sin Mand, fandt ham sysselsat med ufortøvet at lade udkaste alt, hvad Hovedmagazinet indholdt, igiennem Lugerne i Canalen; og med at redde et Tjæremagazin bag ved, hvis Tag stod i lys Lue, og som naar det ganske var bleven brændt vilde sandsynligen anstukket Reberbanen med Hampmagazinet, der indeholdt nogle tusinde Skippund Hamp, samt en paa Stabelen liggende Fregat, alle Flodens smaa Fartøyer, og derved tillige Giæthuset, Comædiehuset, Charlottenborg, Nyhavn med nogle hundrede Skibe, og alt hvad der af Byen laae udenfor. — At redde Hovedmagazinets Bygning ved Canalen skulde være Brand-

majorens¹⁾ Sag; ingen vidste, hvad man siden vil vide, at han var pærefuld. — Jeg troede imidlertid saa meget mindre, at Hovedmagazinet, hvorfra allene Ilden efter mit Begreb kunde komme til os, var i nogen synderlig Fare, som jeg selv, da Ilden stod allergræsseligst derpaa, var der, og, skiøndt der ingen Brandfolk var, og Søofficiererne paa saare faae foruden Commandeurerne Kiærulf og Lützow²⁾ nær, vare uvirksomme Fæe, ikke saae det antændt, men fik endog selv føyet Foranstaltninger, som man begyndte at følge, og som, om man var vedblevet, gandske øyensynligen havde frelst det.

Nu gik jeg hjem, for at desallarmere min Kone, som jeg vel sluttede var bange, siden Branden af Ilden blev ført lige henover ad os. Selv ganske uden Frygt, deels da jeg troede Magazinet reddet (den heele Dælehave eller Tømmerplads var allerede ganske opbrændt) deels da der mellem det og os var dog den brede over 60 Alen brede, Canal og Gade; og skiøndt det blæste haardt og Lue og græsselig Røg slog henover os, pleier dog Ilden, med kun sædvanlig Paapassenhed, aldrig tænde i den Afstand. Med den fuldkomneste Tillid til, at der ingen Fare var, forsøgte jeg da paa at berolige hende, som jeg ej heller efter Omstændighederne fandt meget urolig, skiøndt hun havde begyndt at pakke ind, paa Overtalelse af en heel Deel af vores Venner og andre, der vare komne at tilbyde deres Tieneste. Næsten med Trodsighed afviste jeg disses Tilbud, saa endog nogle gik deres Vei. — Brandanstaltnernes Foresatte vare saa eenige med mig i at der ingen Fare var, at der ikke var en eeneste Sprøyte eller andet Rednings eller Slukningsredskab noget Sted uden for Holmen, hvor de vare, men ikke, det jeg saae, blev brugte. Men inden jeg havde været tre Minuter hjemme skriger man, og paa een Gang ca. Kl. 6 var der Ild i det lige overfor liggende Magazin, i Peschiers Gaard³⁾ ved Siden af mig, og i Nicolai

¹⁾ Tømmermester, Brandmajor Joh.Boye-Junge. Hvor meget den Beskyldning, Pram fræmsætter mod ham, har paa sig, er ikke let at sige. Fra flere Sider blev hans Virksomhed under Ildebranden stærkt lastet. ²⁾ Anton Frederik Lützow (f. 1744 † 1819) var 1790 bleven Kommandørkaptajn og 1792 virkelig Ekvipagemester paa Gammelholm. ³⁾ Den bekendte Handelsmand Pierre Peschier (f. 1746 † 1812), der beboede den nuværende Landmandsbanks Bygning.

Taarn, 600 Skridt bag os. Nu løb jeg ud for at skaffe Slukningsanstalter, og til Forebyggelse af videre Antænden, Segl (!) at hænge paa Huusene og væde med Sprøyter. Ingen Søeofficier paa Holmen vilde give Ordre. Kiærulf og Lützwow vare beskæftigede med Magazinet. Jeg fik Kronprindsen personlig til at skaffe Segl og Behør, men inden jeg dermed kom var Branden i Magazinet allerede saadan, at der var Fare for at qvæles af Luerne at gaae over Gaden til min Dør. De tilstedeværende paa Pigerne og min Kone samt et Par andre nær vare gaaede med hver et Stykke, en Stol, en Potte, et Kobberstykke osv. Min Kone, halv qvalt af Røg, maatte nu strax bort, for ej reent at qvæles. Jeg tog et Stykke, Gud veed hvilken Ubetydelighed, og fulgte den unge Reventlov¹⁾ og en anden med noget hen til Harmonien²⁾, hvor den første Flytning blev besluttet. — Uagtet nu Ilden i Peschiers Huus virkelig var slukt, og heller intet andet Huus paa denne Side Canalen brændte, saa var dog den Reise fra vor Dør til Comædiehuset saa græsselig formedelst Heeden fra det brændende Magazin, at begge mine Hænder bleve forstegte (skiøndt ej farligen) og at jeg umelig meere ad den Vei meere (!) kunde komme ind i Huset. Jeg havde heller ikke kommet ind, ej heller ikke været at redde fra at brændes levende, dersom ikke Tværbygningen af Naboegaarden havde været nedreven, og vi derover kunde kommet ind og ud bag fra Hummergaden. — Der var nu ingen flere i Huuset, og for os endnu lidt eller intet reddet, men nu slæbede Rikke, min Tiener og jeg hvad vi kunde ned i den lukte Ende af Hummergaden. Der kom Justiceraad Lawätz³⁾ til, som endnu til det sidste Øyeblik hialp os kraftigen. Men inden faae Minuter var Trappen

¹⁾ Muligvis Christian Ditlev Reventlow (f. 1775 † 1851), der paa denne Tid laa ved Universitetet for at forberede sig til juridisk Examen. ²⁾ Den bekendte musikalske Klub, hvis officielle Navn var „Det harmoniske Selskab“. Den var stiftet 1778 og havde i de mellemliggende Aar vundet stærk Tilslutning, saa at den paa denne Tid var Byens fashionableste Klub, der foruden Musikken tillige dyrkede Selskabeligheden. Efter forskellige Flytninger var den nu havnet i Vingaardsstræde, hvor den havde til Huse i Vinhandler Colstrups Ejendom, det nuværende Nr. 6 (Se: V. C. Ravn, Koncerter og musikalske Selskaber i ældre Tid. 1886). ³⁾ Formodentlig Kommitteret i Økonomi- og Kommercekollegiet Chr. Otto Lawätz.

saa bespændt med Røg, at jeg, da jeg sidste Gang gik ned ad den, nær var bleven qualt og liggende til der at begraves mellem Asken. Kl. var nu omt. 7.

Der blev i denne eene Time eller mindre virkelig reddet en Deel, meere, det vi siden have opdaget, end det fra først af havde været at formode; men meget blev. — Min Skræder havde i min Fraværelse forsøgt at redde mine Bøger. Han havde faaet fat paa en stor Sængekurv, og deri lagt, hvad han ansaae for de vigtigste Bøger. Dette var godt nok betænkt, at de ey skulde gnaves; men da den skulde ud af Dørren, var denne en Alen smalere end Kurven, som desuden var bleven saa tung, at det var umueligt at bære den. Endeel Bøger fik jeg nu i Sække, men det blev af de mindre elegante, og desværre tillige virkelig de mindre vigtige.

Min Kone har sagt mig, at hun vilde giøre Dig den ubehagelige Fortegnelse paa, hvad Du ved Dit Venskab i at betroe os Dine Ting har tabt. Jeg veed ikke, om hun deriblandt nævner Din Rousseau, som er ikke meere. Den gjorde i Kurven Selskab med min 70tomige Voltaire, min Papier-Velins Campbelske Shakespear, Rainal¹⁾, Sulzer²⁾, Rollin³⁾, min kiære de la Motte le Vayer⁴⁾ i 14 Tomer, min algem. Weltgeschichte, alle mine Danica og Suecica, af de skønne Videnskaber, mine Excerptbøger, en Deel af mine Manuscripter, mine Regnskaber, alle mine ej faae periodiske Skrivter osv. osv. osv.

Med Resten, som bestod i sex Sække Bøger, i alle vore Sængklæder, de fleste Kobbere, nogle Sække skident Linnet — alt det reene brændte eller blev stiaalet — og noget Skramlerie, gik nu Toget imellem Gader, hvor man spillede Kister og Skabe, Gryder og Sængestæder ud af Vindverne, slog sig frem og for som rasende, alt under en uophørlig Hagl af store nedstyrtende Gløder, op til Harmonien. Det gik langsomt, og hvert Skridt var Livsfare. Jeg bar paa min Ryg Byrder, som jeg ellers neppe

¹⁾ Historikeren og Filosofen Guillaume Thomas Raynal (f. 1713 † 1796).
²⁾ Æstetikeren Johann Georg Sulzer (f. 1720 † 1779). ³⁾ Historikeren Charles Rollin (f. 1661 † 1741). ⁴⁾ Francois de la Mothe le Vayer (f. 1588 † 1672), Historiker og Filosof.

kunde rokke. Inden vi — vi betyder begge Pigerne, en spælemmet Tiener vi have siden Du forlod os, og Justiceraad Lawätz — have i to eller tre Repriser Ende herpaa, saa vi allerede Laxegaden i himmelhøy Lue, og nu vare allerede Admiralitetet med Tilbehør, samt Huusene ned ad mod Holmens Broe brændte. — Vi fik fra Harmonien, hvor Faren nærmede sig med hvert Minut bragt til Lawätzes ud i Storekongensgade.

Men paa den samme Tid, da Ilden greb det store Magazin paa Holmen, greb den, som sagt, ogsaa Nicolai Kirke. Dens Taarn faldt meget snart, og udbredte Branden til Færgestræderne, Kirkestrædet osv. Bestyrelsen over at see Ilden der havde den Virkning, at man glemte aldeles at tænke paa at redde noget. Det fortræffelige Trykværk, som hørde til Nicolai Kirke, blev ganske ubrugt, og man forsikrer, at der til at slukke eller standse Ilden blev hverken der indtil lige op til Assistancehuset, eller ved Canalen lige op til Comædiehuset ikke blev brugt saa meget som en Spand Vand. — Kl. mellem 11 og 12 endnu Fredag Aften brændte Bogtrykker Schulzes¹⁾ Gaard, hans heele Trykkerie, alt hans meget anseelige Forraad af Papirer, alle hans Forlagsbøger, og paa lidt nær hans Boglade. Næste Dag brændte og hans Bryggergaard²⁾ med dens Magazin og Inventarium. Han tabte for henved 50,000 Rd. Løvedag Morgen brændte Bastholms³⁾ Gaard, og dermed hans ikke ubetydelige Bibliothek, hvoraf intet blev reddet. — Assistancehuset blev reddet; men Panterne bleve udflyttede, og kom saaledes i Uorden, at det er næsten det samme som om det var brændt. Udlaanet er standset til videre. Ilden kom op til Skovbogaden. Strax derved boer den rige Uldal⁴⁾, med sit store Bibliothek. Han gav en Deel Penge ud for at faae reddet, og lovede mange fleere. En Ma-

¹⁾ Bogtrykker Johan Frederik Schultz (f. 1756 † 1817). Han ejede paa denne Tid Gaarden paa Hjørnet af Højbroplads og Læderstræde, hvor han havde sit Bogtrykkeri. ²⁾ Kompagnistræde Nr. 49. (se: Rahbeks Erindringer. IV. p. 358-59). ³⁾ Den bekendte rationalistiske Præst og Forfatter, Christian Bastholm (f. 1740 † 1819). Han boede Gl. Strand 13. ⁴⁾ Peter Uldall, Generalfiskal, (f. 1743 † 1798), havde ved sit Giftermaal faaet en meget stor Formue, som han bl. a. anvendte til at erhverve sig en betydelig og værdifuld Samling Bøger og Haandskrifter. Hans Bopæl var Vimmelskaftet 24.

tros lod sig ved Løvte om 10 Rd. formaae til at stige op paa en Gavl, hvor Faren var truende for Gaarden og øyensynlig for den, som der skulde styre Slangen. Han reddede Gaarden, men krøb halv stegt halv død ned. Da han siden meldte sig om sin Præmium, bød Skurken paa de 2 Tønder Guld ham 3 Mark. Dem afslog han, og skaffede sin ved Accorden tilstædeværende Capitains Attest for at han var Manden; men Matrosen maatte nu nøjes med 2 Rdl. — —

Nu skulde man troe, at om Branden, fordi den var stærk, og det blæste dygtig, ikke før havde været at standse, skulde det dog skeet ved de to Torve, Gammel og Nytorv, samt det brede Raadhuusstræde. Men skulde Du troe det? Sprøyterne, som hidtil kun havde været brugte tre Steder ved Uldals, ved Assistancehuset, og ved Ankers¹⁾ Gaard paa Hiørnet af Vinggaardstrædet og Kongens Nytorv, samt længere op i Vinggaardstrædet, og ved Ulkegaden, hvor de alle tre Steder havde gjort deres Virkning og fuldkommen standset Brandens Fremgang, kom Kl. 2 Løverdags til Raadstuen og Raadhuusstrædet, uden at mødes med en Draabe Vand, end sige nogen eeneste Sprøyte. Alle reddede deres Sager, overgave Bygningerne, og Brandhielperne vare ledige Tilskuere, eller reddede for dem selv. Følgen var, at Ilden der gik fremdeles frem, hvor der var noget at brænde. Med Vaisenhuset brændte aldeles Prof. Birkes²⁾ smukke Bibliothek, og hans kostbare Oplag af Abulfeda. Havde Volden kunnet brænde, saa havde den brændt med.

Hvad der nu er brændt er alt hvad der indeholdes i den brillelignende Polygon: Vinggaardstrædets søndre Side, og den nordre fra Nabohuset ved Harmonien op til Hvælvingen; den søndre Side af Østergade fra Halmstrædet eller ligefor Hof- og Stadsretten, Amagertorvs og Vimmelskiftets søndre Side, og den nordre fra Uldals af, Klædeboderne til Frue Kirkegaard Nørregade ligesaa, altsaa Langes Huus, som dog først fik alting red-

¹⁾ Den tidligere omtalte Bernt Anker, der havde sin Gaard Nr. 145 paa Kongens Nytorv. ²⁾ Andreas Birch (f. 1758 † 1829), der Aaret efter udnævntes til Domprovst i Roskilde og 1804 blev Biskop over Lolland-Falster, 1805 i Aarhus Stift.

det; den anden Side af Nørregade indtil Bispens¹⁾, heele Studiestrædet paa Bispens Gaard nær; der bag skraas over Quarteret til bag Kals²⁾ Gaard i St. Pedersstrædet, Larsleistrædet og til Nørre Vold. Strækningen Volden ned igiennem til Vartov; den nordre Side af Farvergaden den nordre Side af Compagniestrædet til Knabroestrædet, dennes østre Side til Snarregaden, heele Snarregadens nordre Side, alt nede om Stranden fra Henriques³⁾ lige til Holmens Broe, og — alt hvad der indbefattes indenfor denne Contour.

Du kan intet Begreb gjøre Dig om den Virksomhed, hvormed man — hvilket *man* især betegner Landsoldaterne, reddede Folks Tøy og Indboe, hvoraf ingen synderlig har tabt noget, uden hvad jeg alt har nævnt, og hvad der blev umueligt for os ved Holmens Canalen og de i Gaderne næst vesten for Nicolai Kirke angaar; men heller ikke kan Du forestille Dig saa liden, saa ingen Virksomhed til at redde Huuse; da der den heele Tid ikke noget Sted saaes saa mange Vandsluffer eller Sprøyter, som ellers, naar der gaaer Ild i en Skorsteen. Synderligt var det og, Pøbel, Arbeidsmennisker, var det man mindst saae, paa Landsoldaterne nær, langt flere velklædte Studentere, Riddere, Kammerherrer ofl. var der til at bære Vand og arbejde.

For de med store Dynger af reddede Sager paa Volden og de ubrændte Torve udflyttede var der strax næste Morgen Telte anskaffede. De, som ej have faaet sig indlogerede hos andre, boe nu deels i opslagne Fiælehytter langs under Voldene, deels i en paa Nørrefælléd formelig anlagt Leir. I denne sidste skal der dog nu kun være 1200 Mennisker, og det for det meeste saadanne, som derved have vundet, da de før sultede paa Lofte, og nu fødes paa offentlig Bekostning i disse Lærreds Pauluner. De brandlidtes Antal, eller deres, som bleve huusvilde, angives til cr. 20,000, og de afbrændte private Huuses Antal henved 1000.

Næste Dag efter Branden var der allerede paa Slotspladsen

¹⁾ Nicolai Edinger Balle (f. 1744 † 1816). ²⁾ Professor Abraham Kall (f. 1743 † 1821), der boede i St. Pederstræde 116. ³⁾ Formodentlig den bekendte Handelsmand, Agent Abraham Moses Henriques, der boede Gl. Strand 19.

opbyggt med Tag et ganske kiønt Interims-Bindingsværks Huus; og nu er der alt en syv otte Gader, med meere end 100 Huuse af samme Slags. — Alle de gamle Muure ere enten selv faldne, eller forskjørede nedrevne for ej at falde og slaae Folk ihiel. — Der tales meget om Subscriptioner, for at bygge Huuse for de fattige til Vintren; men da Enthusiasmen i at yde Brandhielp i Fior da Slottet var brændt, var saa stor, saa er det pudseerligt, at nu saa godt som ingen Brandhielp af mindste Betydenhed høres, uden en Sum, som Peschier skal have faaet sendt til Ud-deeling fra Engelland.

Brandcassen¹⁾ skulde betale 4,000,000 Rd. og ejer kun 1,900,000 Rd. Uldal og et Par til, hvis Huuse bleve reddede, paastaae at Brandcassen skal gjøre Bankerot. Da Kongen og Staten og Verden ikke er tient med en saadan Bankerot af over 2 Millioner, hvilket vilde gjøre det forskrækkeligste Boulevard-ement i alt hvad der hedder Eiendomsvæsen og blive mange Tusendes Forarmelse og Hungersdød, saa skal Kongen i Dag have resolveret at komme Brandcassen til Hielp, paa hvad Maade vides ikke, kun saa ikke al denne Formue skal annulleres for Eierne og deres Creditorer og Creditorers Creditorer.

Ædle Broder Olufsen! Du har her maaskee meere Detail end Du skiøtter om; men veed Du ikke dette før, saa kan det dog have sin Interesse. Saa lange Breve skriver dog ikke enhver, og stort kortere kan en Synopsis af denne stedse vigtige Tildragelse dog ikke fattes. — Nu til os; Vi have tabt meget. Du seer hvad jeg har tabt i Bøger, som jeg fortalte oven. Paa Speilene, nogle Stole, Sophaen og et Thebord samt mit Skrivebord nær, er alt hvad vi havde af Meubler — Aske²⁾. Alt Bordtøy, endeel Kiøkkentøy, næsten alt Linnet, alle Sængesteder, og tusinde Ting, hvis Vigtighed man ej mærker, førend de ere

¹⁾ Kjøbenhavns Brandforsikring, oprettet 1731. Kassen blev hjulpen ud af denne Klemme ved et Tilskud fra Statskassen og ved Opnaelsen af en kgl. Garanti indtil et vist Beløb. Desuden afkortede man 20 Procent i Erstatningsløbene for Grund og Rudera og udbetalte kun Halvdelen af Erstatningen kontant, medens man for den anden Halvdel udstedte 3 Procents rentebærende Annuitetsbeviser, der successive skulde udtrækkes. ²⁾ jfr. Rabbeks Erindringer. IV. p. 353.

borte, ere borte; men dog ogsaa noget have vi igien; og dette noget er, paa noget lidet nær, som vi have fuldelig Raad til at anskaffe os, i det mindste til videre nok. Det kommer os nu foretræffelig tilpas, at jeg har i Fior havt, og har i Aar saa usædvanlige Indkomster af Krigssøepassene, at jeg faaer 2—300 Rd. tilovers til de savnede Fornødenheder; dermed ere vi meget foretræffelig hiulpen. En Rigdom har jeg desuden ved denne Leilighed opdaget, at jeg allerede fra før af er i Besiddelse af; det er i min Kones Siel en Kiækhed, en Standhaftighed til at finde sig i en saadan reel Ulykke, som jeg med al Kundskab og Erkjendelse af hendes mange prægtige Egenskaber dog ikke havde Formodning om. Denne lagt til mit Sanssouvæsen, som gjør mig følesløs for al slig Kummer, formindsker Ulykken saa meget, at den allerede ikke bør hedde Ulykke meere. Læg dertil, at jeg ved denne Leilighed har strax i de første Øyeblikke erfaret saa meget ædelt Venskab, hvor jeg ventede og hvor jeg ikke ventede det, at jeg troer tyve Familier have tilbudet os Giæstfrihed; at Com. Kiærulfs, som vi toge vor Tilflugt til, vilde endelig beholde os ej allene i Sommer men og til Vinter, og bleve næsten vrede, da vi ej toge derimod meere end i 4 Uger; at vi have nu hos (?) Huwalds¹⁾ deilige Sommerværelse paa Manchesterfabriken²⁾, og ret god Leilighed til Vintren for 150 Rd. — at jeg har havt Leilighed til af Postcassen at skaffe de sande fattige en Hielp af 2000 Rd. — og at alt dette crones med et Brev fra Dig, saadant som det sidste, et sandt Nobilitationspatent for os begge, bedre end det nogen Konge eller Keiser har givet — o ved at betragte alt dette var jeg uskiønsom mod Forsynet og mod Eder alle i Ædle, om jeg ej erkjendte mig at have vundet ved Branden.

Jeg har giort Dig Rede for, hvorledes jeg kan undvære det, Dit Venskab saa ædel tilbyder mig; at jeg nemlig uden at gjøre mindste Giæld kan strax opfylde det vigtigste af, hvad jeg har

¹⁾ Huwald var Sekretær og Bogholder ved Fabrikvæsenet og havde sin Bopæl i Byen i den saakaldte Steenbuks Gaard ved Stranden. ²⁾ Angaaende denne Fabrik, der fra at drives af Staten senere var gaaet over i privat Entreprise, kan henvises til C. Bruun, Kjøbenhavn. III p. 509 ff.

tabt, og inden Aarets Udgang maaskee alt; da jeg har af Theatret blandt andet en Benefice tilgode for min Operette¹⁾, som blev spillet 4 Gange sidst i Enden af Mai med meget Bifald, men jeg vilde da ikke modtage Beneficen af Frygt for at Veiret var for smukt. — Jeg skriver til Vintren eet maaskee to nye Stykker til. — Theatret er ikke brændt, og det var mig sidste Saison meget gunstigt. Paspengene vare ogsaa endnu og tør i Aar blive meget gode, ere det alt. — Dette Regnskab skylder jeg Dig, inden jeg siger Dig saaledes Tak for Dit Tilbud som den, der ej modtager det. Du fatter, at jeg føler og erkiender mig Din Debitor, for ej allene den tilbudne Sum, men for enhver Sum, som Du kan behøve og jeg skaffe; og at jeg aldrig kan betale Dig min Gield, uden med de Følelser i mit Hierte, som Du selv har Hierte til der at skielne og vurdere, og som beholde deres indvortes Værd for Dig, det veed jeg, hvorledes jeg end realiserer i numerair Representatif det jeg skylder Dig.

Jeg hilser Dig fra Dine Venner; blandt dem især nu, fra vor Schwartz. Ogsaa ham har denne Leilighed lært mig at kiende. Jeg mødte ham, anden Dag efter at det var brændt for os. — Hvordan gaaer det, hvad har Du tabt? — Meget. — Jeg troede den Gang at have tabt meere end jeg virkelig havde tabt. En Commode, hvori alt min Kones Sølv og Guld, og alle hendes Penge laae, var borte, men kom efter fem Dages Forløb igien. — Jeg sagde ham det. — Da er det vel jeg er ved Muffen, sagde han, tog frem sin heele Skat, 60, 70 Rd. Gudskeelov sagde han, jeg har her nok for det første Øyeblik. Jeg er ikke rigere, som Du veed, end at jeg kalder dette at være ved Muffen. — Jeg havde Vanskelighed med at faae Mennisket til at beholde sine Penge, som jeg dog virkelig ikke behøvede. Gid jeg havde behøvet dem, at der kunde være noget ved min Refus.

Min Kone hilser og takker Dig selv.

Din Broder, som jeg i disse Aaringer har været saa lykkelig at skaffe aarlig 100 Rd. at fortiene, og lidt til, lægger nok

¹⁾ Serenaden. Pram husker forøvrigt fejl, den blev kun spillet 3 Gange i Maj 1795 og, da den opførtes for 4de Gang (7/11 1795), var det til Indtægt for Forfatteren.

en Lap her inden i til Dig. Stakkels gode Diævel. Han har i Vinter lidt meget. Han og Konen og Børnene have skifteviis været syge. Det er overstaaet, men hans Forfatning er snaus. Jeg hielper ham saavidt jeg kan. Gid jeg var rig, saa hialp jeg ham kraftigere. Han er bleven Postskriver, og bliver det, haaber jeg, snart med kgl. Gage; nu gagerer den gamle Æsel Justice-raad Fischer¹⁾ ham, luset.

Gud velsigne Dig. Vær stedse min Ven som jeg er Din.

Pram.

Fru Pram til Olufsen.

D. 11. Juli 1795.

De faaer i Dag et meget langt Brev fra Pram, gode Olufsen, og hvad jeg skriver Dem er vel tilovers, siden han giver Dem formodentlig en meget omstændlig Efterretning om Kiøbenhavns Uheld. Men jeg formoder, at De gierne seer et Par Linier fra mig ogsaa, for at see hvorledes jeg i alt dette er tilmode. Tak først for Deres varme Deeltagelse i vores Skiebne, ja jeg er forsikkert om, at Deres første Tanke var hos os, da De fik Efterretning om Canalens Ødelæggelse og jeg maatte ikke kiende Dem ret, om jeg ikke kunde forestille mig en Deel af Deres Følelse i det Øyeblik. Jeg er et afbrændt Menneske det er sandt, men jeg bær min Skiebne med god anstændig Fatning som det sig bør. Det angaaer jo kun disse smaa udvortes Ting, som ere gode nok i sig selv, men som jeg for min Deel gierne undværer. Vi har nu ingen Lysekroner, ingen Lampe, intet smukt Porcelain og pyntelige Glas og forsøvede Kurve etc., men vi kan lade os nøie med mindre indtil bedre Tider, og kommer de end aldrig, skal det ikke koste mig et eneste Suk. Vores Ulykke var, at vi en heel Time gik i den største Tryghed og saae paa Holmens gyselige Ild uden at tænke paa, at det var mueligt, at den kunde ramme Canalen, og da den med Vold brød ud i det store Magasin lige over for os, blev Røgen og Heeden saa utaalelige, at det kun galdt om at faae de første Nødvendigheder reddede, som Linned og Sengeklæder og slige Ting, der i Sække og Byldter kunde styrtes ned

¹⁾ Justitsraad C. Fischer var dengang Post-Inspektør i det norske Postkontor under Postamtet.

af Trapperne. Dette var Rikkens og mit første Arbeide, men da Ilden blev alt meer og meer truende, opfyldtes Huuset i Hast af dem, der kiendte os, og de hialp os til at redde adskillige Ting, som Commoder, Speile, Sofa nogle Stole, Deres Chatol og vore smukke Kobberstykker. Af dette sidste Slags maae jeg fortælle Dem med Bedrøvelse, at De har mistet en betydelig Deel, som just var tagne ned af Væggen og lagt paa et Skab i det lille Cabinet som stod og brændte af Mangel paa Hielp. Det er ikke det eneste af Deres der gik i Løbet, men andet mere, som De vil erfare, naar De kommer tilbage. Da Røgen endelig drev mig ud af Huuset, tog jeg min Tilflugt over til Kierulfs paa Holmen, hvis Huus ikke var udsat for Ilden, da Vinden bar fra den Kant, og der opholdt jeg mig de første Uger efter dette Uheld. Det var en underlig Forfatning i de første Dage ikke at eye meer Linned eller Klæder end det jeg havde taget Flugten i; noget af det Slags vidste jeg vel var kommet ud af Huuset, men hvor det var vidste ingen. I den almindelige Forvirring var Folks Gods bleven forflyttet fra et Sted til et andet og omstrøet til alle Verdens Kanter, og usikkert var det at faae noget igien af, hvad man vidste var bragt ud. En stor Kuffert fuld af reent Linned, som blev sat paa Slotspladsen, er bleven aldeles borte og mange andre Ting, som ikke kan opregnes. Prams Sikkerhed forvoldte, at han mistede næsten alle sine Bøger, da hans Om-sorg allene gik ud paa at redde Huuset, men der var desværre ingen Hielp at faae. Overallt sporedes de sletteste Anstalter og Forvirringen i sær ved Nicolai Taarns Antændelse og den rasende Ild, der udbrød i smaa Gaderne der omkring, blev saa stor, at der blev intet giort for Byens Frelse. Vi har været saa lykkelige at faae for i Sommer Huvalds forrige Værelser paa Manschester Fabriquen, som De vel kiender, og her ere vi udflyttede med vores liden reddede Boehave, og kan have det ret behageligt. Gid De gode Olufsen var her hos os paa dette smukke Sted, hvor skulde vi ikke spadsere sammen, og glæde os over alt det smukke, vi kunde opdage. Glad er jeg inderlig at være sluppen ud af Byens ræsomme (!) Ruiner og al det Gruus og qvælende Dampe. Det var mig dog altid en underlig Ting at gaae forbi

vores nedfaldne gamle Bolig, jeg kan ikke sige, at det synderlig morede mig. Til største Lykke har vi tillige med Værelser her faaet et stort Stykke af en vidtløftig Have, som laae gandske udyrket i Sommer. Dette giver Rikke og mig meget at bestille. Der maae graves, opryddes, saaes, plantes, vandes hver Aften, kort sagt vi har Hænderne fulde, og jeg kan ikke sige Dem, hvor meget det fornøyer mig og hvor vel jeg befinder mig efter saadant Arbeide paa Legem og Siel. Gid De var her hos os. Min gode Rikke har viist sig ret prægtig i vores Uheld. Det maae jeg fortælle Dem, hendes Troskab og utrættelige Flid i at hjælpe os af yderste Kræfter har gjort mig hende endnu kierere end før, hun vilde ikke forlade Huuset, førend man raabte til hende, at det var Tiid at gaae, om hun vilde redde sit Liv. Seer De gode Olufsen den Lykke har jeg. Tak for det ædle Tilbud i Brevet til Pram. Det er i Nøden at man skal kiende sande Venner. Lev vel gode Olufsen. Marie Pram.

Pram til Olufsen.

Beste Broder Olufsen.

Du har haaber jeg faaet de tvende meget vidtløvtige Breve, som min Kone og jeg skreve Dig til under Consul Wulffs Adresse i Julii. Hvorfor høre vi siden slet intet fra Dig. Med Begiærighed spørger jeg paa det Classenske Comptoir hvert Øyeblik. Med Glæde hørde jeg der en Beretning, som Du for ikke længe siden har indsendt, meget berømme. Derfra fik jeg i dette Øyeblik indsluttede fra Fideicommisset. Jeg havde ikke foresat mig at skrive Dig til i Aften. Jeg venter nu i 4 Maaneder Brev fra Dig. Jeg har heller ingen Tid uden til at bede Dig ufortøvet glæde os med Efterretning fra Dig, og at fortælle Dig, at vi retablerede efter vor Brandskade befinde os heel vel; min Kone har været i Høst snart bedre end hun plejer; jeg mod Sædvane lidt skranten, hvilket tildeels kan komme deraf, at jeg siden Branden ingen Ting har bestilt.

Endnu engang — o nei endnu til mit sidste Aandedrag —

Tak for Dit velsignede sidste Brev, der gjør mig stolt af Dit Venskab, og glad for at Verden har slige Siæle.

Lev lykkelig.

Din Pram.

Khvn. d. 7. Novbr. 1795.

I Aften spilles for min Regning Syngestykket de Sorte Næser, som i Foraaret blev opført med stort Bulder. Jeg har i disse Dage kjøbt Bøger, saa jeg har, troer jeg nu saa mange som før Branden. Der er i disse Dage Auction over de classenske Doubletter. Jeg har for Resten Feber; men til den faaer Ende paa mig har jeg Hierte ganske for Dig.

[Udskriften lyder:

Til Hr. Chr. Olufsen.

Lærd dansk Reisende.

Hr. Consul Wolff ombedes at besørge dette Brev snarest mueligt til Adressen, da Hr. Olufsens Op-
holdsted sandsynligen er Dem bekiendt].

Olufsen til Pram*).

London d. 16. Novbr. 1795.

Dersom Du er ligesaa stor Elsker af at længes som Rousseau var af at være hovedsvimmel, saa bør Du være mig forbunden, fordi jeg først i Dag siger Dig Tak for Dit Brev af 10 Juli, og fortæller Dig tillige at jeg lever, eller rettere, at jeg ikke er død, eller rettest, at jeg ikke er mere død end jeg pleier at være. Jeg sætter naturlígvíis forud, at det er muligt, at man kan længes efter at vide saadant noget, i det mindste maae jeg antage denne Mulighed hos Dig, og jeg skulde derfor for meget længe siden have sagt Dig dette, og mere, dersom det ikke havde været mig baade moralsk og fysisk umuligt. Jeg vilde ikke skrive Dig til, før jeg vidste, om Du var til eller ikke, mindre for i sidste Fald at spare mig Umagen, end for det usigelig Tomme, der er i at skrive Breve til døde Folk. Nu er det vel rigtigt, at Du, fem Uger for sildig, gav mig Lys i denne Sag, men uheldígvíis var dette Brev af 10 Juli rasende længe underveis, og

* findes hos Øst 1835, Nr. 34. p. 265 ff., Originalen har jeg ikke sét, men den synes at være nøje gengivet.

naaede mine Hænder først den 26 October. Aarsagen var denne: Da jeg forlod London i Midten af Juli, bad jeg Consul Wolff at beholde mine Breve, indtil jeg lod dem affordre ved at melde min Adresse udi i (!) Landet. Brevet ankom et Par Dage efter min Bortreise, og Wolff, som troede jeg var endnu i Byen, sendte det med Pennyposten til mit Logis. Jeg kom tilbage i Begyndelsen af October, tog et andet Logis, og besøgte ikke min forrige Vært; men Hændelsen magede det saaledes, at vi besøgte hinanden paa Gaden, hvor han fortalte mig, at han havde et Brev, som han havde været i stor Forlegenhed med. Denne Fortælling kan forklare den bemeldte moralske Umulighed. Nu til den physiske. Man har Exempler nok paa, at moralske Umuligheder ere ikke altid saa saare uovervindelige; ogsaa kunde jeg gjerne have skrevet, endskjøndt jeg var inderlig arrig og bedrøvet tillige over en saa sælsom Tilsidesættelse; jeg vidste gennem et par hurtigere flydende Canaler allerede det vigtigste af Din Andeel i Branden; men saalænge jeg reiste omkring havde jeg kun lidt Tiid; jeg var desuden stærk stemt til at troe det hastede ikke, og da jeg omsider fik Tiid i London, saa spildte jeg næsten fem Uger med at ligge i Sengen og være syg, nogle faa Dage undtagen, da jeg krøb ud for at see Kongen blive stenet¹⁾, møde min forrige Vert, og forkjøle mig, hvorved jeg fik en Recidiv med hvilken jeg krøb til Sengs igien. Denne Senge-
 ligger udgiorde dog egentlig ikke hiin physiske Umulighed; jeg skrev tverimod netop i Sengen, naar *lucida intervalla* indfandt dem, en heel Bog Papiir fuld af megen oeconomisk Viisdom samlet paa Albions frugtbare Sletter, som jeg sendte hiem for at retfærdiggjøre mig for den yderlig fornærmende Mistanke, at jeg ikke gider, eller ikke kan skrive noget, som ingen gider læst, eller som dog ikke bliver læst, i det mindste. Men Repræsentationsaanden leve! Jeg holder stundom selv meget af den. Imidlertid, tilstaaer jeg, at jeg har givet mig megen og forgieves Umage for at begribe, hvad mine Reiseiagttagelser skal bestille i andres Hænder end i Mine. Tak fordi Du underrettede mig om, at der

¹⁾ Georg III (f. 1728 † 1820). Om Grunden til Misstemningen se længere henne i Brevet.

gives Dem, der formene at kunne begribe det. Nu, denne oeconomicke Viisdoms Udtryk ved sandselige Tegn var det, der borttog gandske fysisk al min Tiid under Sengenperioden.

Siden baade Du og Din Frue have valgt den bedste af alle mulige Maader til at betragte ubehagelige Hændelser den nemlig, at ansee dem som Smaating, saa har jeg ikke andet eller videre at sige om Branden end at det er kun af kloge Folk man skal vente Klogskab. Jeg vil derfor med Dem være rolig i Henseende til Deres Tab, og glæde mig over at De selv ere i god Behold.

Nu, Ven, har jeg da endt min Tuur heri Landet, og jeg har følgelig en heel Hoben at sige Dig om dette udraabte Land. Jeg hører just ikke til Beunderernes Klasse; imidlertid maae jeg tilstaae, at jeg nu vil taale at høre Alperne og Engelland beundres. Neppe vilde jeg være istand til at nævne een eneste Side, fra hvilken Engelland vilde tabe i Sammenligning med noget andet Land. Det kommer mig for som alle de store Klasser af en Statsborgers Fordringer til Staten og Menneskets Fordringer i det selskabelige Forhold nyde ingensteds større Agt, og større Tilfredsstillelse. Den store personlige Sikkerhed, Eiendoms Helighed, den indførte Ligegyldighed mod de høiere Stænder ere uskatteerlige Fortrin, som Britten nyder, og som de øvrige europæiske Lande kiende kun lidet til. Naturen har ikke været mindre velgørende end Constitutionen. Den misundelsesværdige insulariske Belliggenhed, det milde Clima, den lykkelige Jordbund, de mineralske Rigdomme ere Beviser herpaa. Og Industrien har med hidtil uparalleiseret Iver og Held benyttet disse Naturskatte. Agerdyrkningen er fortreffelig; Strækninger paa mange hundrede Quadratmile ere saa cultiverede, at de derved ere næsten monotone og kiedsommelige at reise igiennem. Alt dette veed Du, men jeg siger, at Du aldrig kan gjøre Dig et tilstrækkeligt stort Begreb derom uden selv at have seet Landet. Alt hvad der er offentlig, alt hvad der paa een Maade er for Nationen, dens Brug og Bequemhed er uopnaaeligt. Postvæsen, Befordringsvæsen, Landeveie, Canaler, Fabriker have ingensteds deres Lige. Paa ingen Plet af Jordkloden er der saa meget sørget for det daglige Livs Bequemhed. Alt hvad Naturen frembringer i alle

Egne har man her i den høieste Fuldkommenhed, og alt hvad Sindrighed, Anvendelsesaand i alle Kunstproduktionens Grene kan udføre. Engelland har et Fortrin, som ikke er meget bekendt udenlands, det er utallige Opfindelser til det daglige Livs Beqvemhed, som ikke blot bestaaer i Maskiner, eller Redskaber, men i den hele Indretning af Husene. De fleste Reisende see ikke disse Indretninger, fordi de ikke beseer Vandhuse, eller Nat-skrine nøiere end quantum satis*), Kieldere, Skorstene, Kiøkkene o. s. v. Og dog er hvert engelskt Huus fuld af utallige smaae og store Ting, der blive ubekendt, fordi de enten ikke ere smaae nok til at kunne udføres, eller fordi deres Brug udkræver en Kiede af Indretninger, som feile i andre Lande. Jeg har gjort mig megen Umage med at opspore og lære at kiende saadanne Ting, fordi jeg er overbeviist om, at intet er nyttigere end at bringe Videnskabernes, Theoriernes og Kunsternes Haandgreb til at bære Frugt for Livets Beqvemhed.

Nationalstemningen er saare betydningsfuld. Jeg hader Politik; dens Præster have gjort det til Skiendsel ikke at hade den. Jeg hader Misfornøielse med en Regiering, der blot er nogenlunde taalelig, fordi jeg veed og seer at Verden er gal, men kan let blive galere, naar man vil gjøre den klog. Derfor ere mange Data til at bestemme den virkelige Basis af den politiske Tænke-maade her undvegne min Opmærksomhed, og desuden er den blot giennemreisende Fremmede, der mistænkes og skyes eller beegnes artigt, men bevæertes kun med Søndags Meninger, neppe den Mand, der bør tiltroe sig at kunne udvikle en saa sammen-vrøvlet Traad. Nogle Anmærkninger paatrænge sig imidlertid enhver nogenlunde opmærksom Iagttager. Der er saa meget snakket om en Revolution i Engelland; om den almindelige Misfornøielse med Ministerium. Ministrene blive tilbudet i det Øieblik de slutte Fred, og da lader hver anden Britte sig slaae ihjel for Constitutionen. Ikke med denne, men med Krigen, er det at Nationen er misfornøiet. Almuen og Fabrikantclassen, som lider ved den usædvanlige Dyrhed, er de eneste, Regieringen

*) Øst har formodentlig ved en Trykfejl det meningsløse: salis.

har noget at frygte for, thi de øvrige Classer, som ere rige, lide ikke synderlig ved Krigen og trykkes ikke meget af Dyrheden. Desuden troe de med Ministerium, at der dog paa Slutningen maa være noget at vinde fra Frankerig; Engelland er unægtelig istand til længere at holde Krigen ud, og om end Frankerig faaer Fred med de øvrige Magter, desengageres dog derved blot Landtropper, og ikke en eneste Baad. Ministerne have derfor ikke synderlig Uret i Henseende til deres Udsigter, der ere yderst sandsynlige, men desmere i Henseende til deres Selvklogskab, deres Tillid til Sandsynlighed, der kunne slaae feil, og som de dog sætte Nationens Velfærd paa Spil for. Ministernes Aand gaaer ud over de øverste Classer og den rige Mellemstand. Deres Indflydelse paa Almuen og Fabrikanterne er afgjort. Alt hvad der kunde skee var et formeligt Oprør af Almuen, i Anledning af Dyrheden. Men selv dette er ikke sandsynligt. Hele Landet vrimler af Militære, som paa Øieblikket er færdige, og som ofte nok have allerede havt Leilighed til at vise sig i de mangfoldige Opløb, der har havt Sted overalt. Jeg formoder, at Du ikke veed, hvori den nærværende Dyrhed egentlig bestaaer. Hvedebrød (andet vil Engellænderne slet ikke spise) koster: 4 $\frac{1}{2}$ Pd., 13 Pences, eller 26 Sk. D., omtrent 5 Sk. Pd. Oxekiød, Pd. det bedste, 12 P., det sletteste 7 P. Kalvekiød, Pd. 10 $\frac{1}{2}$ P., Bedekiød 1 Pd. 11 Pences. Lys Pd. 13 P., Smør, 1 Pd. 12—16 Pences (det engl. Pd. er et par Lod mindre end vores). — Saalænge disse Priser vedvare, og Manufacturerne mangle Arbeide, vil Oprørs-aanden sikkert vare ved, men den er let at dæmpe, ved at gjøre Fred, og den har ingen anden Hensigt end til den øieblikkelige Trang. Revolutionsaand derimod har blot Sted hos den Londonske Pøbel, og et Selskab, *the corresponding society* med dets Affilerede Selskaber er det, som underholder den. Dette Selskab, der som sagt, bestaaer af Pøbel og bestyres af bekjendte Kieltringer er 20—30 tusende Mand stærkt. Det samler sig paa en Mark uden for London ved et Vertshuus, som hedder *Copenhagen house*, hvor den fornemste Directør, Thelwall forklarer *droits de l'homme*, viser Nødvendigheden af Parlamentets Reform, Kongens og Ministrernes Indskrænkning o. s. v. samt sende

grove og fornærmende Petitioner til Kongen, og lader al deres Viisdom trykke. De kalde sig selv *Citizens*. Den 28. Oct. var den sidste Samling. Thelwall prækede fra et Stellads, og fire andre Talere gjentog fra fire andre Tribuner deres Ypperstes Lærdomme. Den 29. Oct. foer Kongen til Parlamentet. Jeg var i St. James Park. Det var noget rædsomt i at see ham kiøre giennem en Vrimmel af, som man siger, 60,000 Mennesker, der uophørlig udstødte Forbandelser og Trudsler. Da Pøbelen, thi andet var det ikke, havde bandet sig heed, tog nogle sig for at kaste Steen paa Vognen, og endeel af dem kom rigtig nok ind i den. Dette tilfældige Udbrud af nogle gale Folk blev af Ministerialpartiet tilskrevet *the corresponding society's* Anstiftere. Grenville¹⁾ og Pitt kom nu med de to bekjendte Bills. Sheridan²⁾ paastod derimod, at Tildragelsen var et Anlæg af Ministerne selv; hele London er urolig. Hver Dag anstilles der Møder for at indgive Petitioner mod disse Biller, og der frygtes saare meget for Tumult, om de blive antagne, hvilket man næsten ikke tvivler paa. Den almindelige Misfornøielse med disse Bills er saa stor, og ytrer sig saa tydeligt, saa mandigt og saa stærkt, at om de gaae rolig over fra Forslag til Love, saa har den brittiske Kierlighed og Agt for Rolighed og Orden udstaaet Ildprøven.

Jeg sidder nu her paa denne Øe, og veed ikke hvad jeg skal tage mig for. Jeg har skrevet hiem for at faae det at vide. Du kan faae det at vide før jeg, og derefter bestemme, om Du skal skrive mig til her til London eller ikke. Vær imidlertid vis paa, at Du faaer snart Brev fra mig igien. — Din Kone maa ikke blive vred, fordi hun intel Brev faaer. Sagen er, at jeg har virkelig eet færdigt, men jeg glemte det i Isleworth, en Landsby 8 engl. Mile herfra, hvor jeg har opholdt mig et Par Dage. I Dag kom jeg hiem (det er den 24de) og reiser derud i Morgen igien. Med næste Post vil det altsaa sikkerligt indløbe. — Jeg formoder, at min Hiemreise bliver over Frankerig; og jeg haaber

¹⁾ William Wyndham Grenville (f. 1759 † 1834) var 1791 bleven Udenrigsminister i det Pittske Ministerium. ²⁾ Den bekendte Digter Richard Brinsley Sheridan (f. 1751 † 1816), der var en af de oppositionelles Førere.

at see mine kiere kiøbenhavnske Salamandere i Marts. Men jeg veed som sagt endnu intet. Jeg formoder og haaber, at Du bliver ved at være min Ven som jeg er Din.

Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d 16. April 1796.

Broder og ædle Ven! Du skiænder paa mig i Dit sidste af 25 Martii¹⁾, fordi det er saa længe siden Du fik Brev fra mig. Du har Ret. Jeg begriber selv ikke, hvorledes det er gaaet til, at Du ikke har faaet flere Breve, at jeg ikke har communiceret meere med Dig; men saa skyldig, som Du melder, er jeg ikke. Kun et Brev i, jeg troer, et Aar, skriver Du. Men Du har som jeg seer dog virkelig faaet et Brev fra mig kort før jeg blev syg, egentligen da jeg allerede var bleven syg i November. Du fik end eet, medens jeg var syg, i det mindste skrev jeg Dig temmelig omstændelig til i December, og endnu engang i Januar. Jeg erindrer ikke, om jeg sendte Dig Brevene over Consul Wulf eller Etatsraad Lawätz i Altona. Kan det ikke være gaaet med disse som med det, jeg skrev Dig til efter Branden, at det er bleven noget Steds liggende? saa maae det være. Nu tabt er der ikke stort, naar Du ligefuldt vedligeholder mig Dit Venskab.

Hvorledes finder dette Brev Dig? — Det overdrager jeg nok sikkerst Secretaire Lynge. Du er nu reist til Skotland, er i det mindste paa Reisen. Held følge Dig. — Jeg kiender skammelig lidt til det kiære Skotland; men forestiller mig, at en Reise did vilde være uendelig interessantere end i det Engeland, hvis Folk jeg, med Din gode Tilladelse, ikke kan begribe Mueligheden af at kunne trives blandt for andre end Engelskmænd. Skotterne derimod ere Kiød af vort Kiød og Been af vore Been; og de have den i mine Øyne ikke ringe Fortieneste, at skye Engellændere. I pede fausto. Jeg længes nu saare efter Høsten; thi da kommer Du jo hjem, og bliver saa her næste Vinter for det første. Velkommen velkommen! — Men dog først næste Høst og Vinter! Hvor er da jeg? — Jeg laae syg i et Par Maaneder, kom mig,

¹⁾ Dette Brev er ikke bevaret, lige saa lidt som de senere omtalte fra December 1795 og Januar 1796.

var afpillet til Beenrad men er friskere eller dog vægtigere end nogen Tid; men jeg dør inden Høsten. Det vil gaae mig om-trendt som Hornemann. Galdefeberen fik ikke Bugt med mig; der kommer en Forraadnelsesfeber eller deslige og gjør Sagen klar. Jeg længes virkelig ikke synderlig efter Døden, men det indseer jeg, at den aldrig kunde komme beleiligere, og jeg om-favner den, naar den kommer, som en Ven, hvis Komme stedse, naar jeg ikke er reent gal, *maa* være mig kiært (!).

Du vil vide, hvorledes vi leve her. Det er sagt, med tre Ord: som vi pleie. Ikke bedre, heller ikke værre. Min Kone skriver Dig til i Dag. Hun gjør Dig, venter jeg, Rede derfor. Jeg kan ikke sige Dig stort meere, end hvad de tre Ord ind-befatte. Jeg fortjener mange Paspenge, saalænge Krigen varer og vor Søefart er uden for den; jeg er slet Huusholder med Pengene og følgerig lige rig. Min Helbreds Historie har jeg for-talt Dig. Min Kones er snarere bedre end slettere end den pleier. Humeuret nogenlunde jevnt paa begge Sider. Jeg er, siden Du reiste, blevet halvtredie Aar ældre, og har derved giort et Stykke af Reisen ind i det fyrretyvende Aar, skulde altsaa intet Barn være længer — men denne Helbredelse for Barnesygdommene, som man skulde troe sikker, Tiden nemlig, mærker jeg ikke endnu nogen Virkning af. Jeg kommer nok til at bære paa mine bemeldte Skrøbeligheder til min Død, om denne end mod For-ventning skulde ikke komme førend i det 70de Aar. Naar jeg ikke skal begynde paa en Detail, som vilde udfordre Uger for mig at sammensmøre, og af Dig dog ikke udholdes at læse, saa er jeg færdig med at fortælle Dig vor indenhusiske Historie. Jeg forudsætter, at jeg ikke behøver at sige Dig, at halvtredie Aar virkeligen ingenlunde have forslaaet til at lære os at und-være Dig uden dagligt Savn; men selv Savn lærer man at taale, og at behielp sig, som man lærer at finde sig i allehaande Lidelser, naar man ikke kan helbrede dem. — O jo vist er der tusinde Ting, som det vilde interessere Dig at underrettes om; men fordi det er tusinde, derfor maa man forbigaae dem alle-sammen.

Den politiske Verdens Nyheder veed Du, nærmere ved

Hiertet af Tingene, bedre end vi her i Flippen af Jomfru Europas Skiørt; dog det veed Du neppe, som saa saare let kan komme til at angaae os selv individualiter, at Keiserinden af Rusland har omsider for Alvor besluttet at gjøre ved Sverrig, hvad hun nys gjorde ved Polen; at hun har til den Ende ladet en Armee spadserere ind i svensk Finland, at hendes Floder løbe ud, saasomt de kan¹⁾; og at vi her slet ikke vide, hvorledes vi med dette skal staae os, da det lader som det i disse Dage ganske uforudseet er kommet bag paa vor Forventning. Sandsynligt er det, at Kongen af Preussen hilser os med en 80000 Mand fra den tyske Side, og at vi da ere Lopper, der befinder sig mellem de to Nægle. Ingen behagelig Sandsynlighed. Dog — hvo seer, hvad der om en Time skeer, end sige hvad der skal saa meget til at fuldføre. Polens Catastroph er dog ingen Hverdags Tildragelse.

Saa meget omtumles nu, i en Rad af Aar, den ej uopmærksomme Betragters Sind af Staternes politiske Tidragelsers Beskuelse, at det, helst slappet af en Galdefeber, og af — taber Opmærksomheden, endog om den opfordres af den rædsomste Tordens Rullen lige over vore Hoveder. Han hører den rulle; men den Rullen er kun Lyd, lige til Tordenskyen brister ud i tusinde dræbende Lyn. — Nyt fra vor literariske Verden kunde jeg fortælle Dig i skrækkelig Overflødighed; men hvor meget deraf er det værd at meddele Dig? — Dog noget have vi. Jeg meener Du af Aviserne (nogle andre end de dumme engelske news-papers seer Du dog vel) maa have erfaret Existencen af Dyveke; hvis ikke, saa viid, at der blev til Kongens Geburtsdag²⁾ sidst givet en Tragedie af dette Navn, og af Chr. II. Historie, som meget nøye er fulgt, der virkelig fortjener høy Grad af Opmærksomhed, som et om ej, og det forstaar sig, vistnok ikke, fuldkomment, dog Fuldkommenheden sig temmelig nærmende

¹⁾ Slet saa slemt, som Pram fortæller, var det nu ikke, men Catharina II foretog ganske vist i Begyndelsen af 1796 endel Rustninger, og hendes Maal med disse var aabenbart at bringe det svenske Regentskab til at føje hendes Planer, der navnlig gik ud paa en Forbindelse mellem Gustav IV og hendes Sønnedatter Alexandra (se: E. Holm, Danmark-Norges udenrigske Hist. 1791—1807. I. p. 178 ff.). ²⁾ 30 Januar 1796.

Skuespil. Det gjorde og umaadelig Lykke, ligesom Gulddaasen. Forfatteren var Samsøe. Du kiendte ham dog, den prægtige Samsøe. Han besøgte mig hver Dag, da jeg laae syg. Jeg smittede ham, og da jeg blev frisk lagde han sig. Man havde (man betyder Director Thomas Thaarup, en usel Trompeter) chicaneret ham i Anledning af Dyvekes Opførelse. Følelsen af dette lagt til Galdefebren kunde den altfor hede Samsøe ikke udholde. Han blev heftig angreben og døde Ottendedagen før end hans Stykke blev givet. Efter Bogstaven knuste man hinanden ihjel for at faae Billetter hertil. Bifaldet var til Raserie. — Mad. Rosing, som spillede Sigbrit, faldt i Barselsæng. Mad. Preisler skulde spille den¹⁾. Der blev en Strid imellem vore Dramaturger, hvis Navn nu er Legio, om det maatte tilstedes Mad. Preisler at spille den eller ej. Theater Directionen viste sig Sotter, uagtet min gode og virkelig forstandige Ven Hauch er dens Medlem. Det er aldeles utroeligt, hvormegen Sensation denne lumpne Feide gjorde, og hvor mange ellers gode og fornuftige Mennsker der ved den Leilighed prostituerede sig. Heiberg, som ej forsømmer god Klopfægterleeg, var, det forstaaer sig, med; men han fandt i Malthe Brun²⁾ (der har siden Din Afreise forunderligen tagen sig op i at udmærke sig som Frihedszelot, for at faae den Ære at sendes som Frihedens Martyr til Munckholmen) en Antagonist, af hvilken han første Gang i sit Liv blev overgaaet i Grovhed. — Assessor Falsen, en bekiendt Frihedsven, faldt paa at ville forlige sig med Hoffet ved at skrive en Prolog til Kongens Geburtsdag; han svingede for glubsk med Røgelsekarret, men et Hof har i sligt Fald Næser, der ikke af

¹⁾ Johanne Cathrine Rosing, f. Olsen (f. 1756 † 1853) og Marie Cathrine Preisler, f. Devegge (f. 1761 † 1797). Angaaende den saakaldte Dyvekefejde kan henvises til Overskou, Den danske Skueplads. III. og Rahbeks Erindringer. IV. ²⁾ Den bekendte Frihedsskribent Malthe Conrad Bruun (f. 1775 † 1826). ³⁾ Enevold de Falsen havde til Festforestillingen skrevet en Prolog „Festen i Valhal“ (udkommet anonymt 1796), der var ret ubetydelig men naturligvis fuld af Smiger for den enevældige Konge. Bl. a. fandtes i denne om Danmark følgende, sikkert ogsaa stærkt overdrevne, Ord: „Der Tankens Ytring er som selve Tanken fri“ og denne Ytring gav Malthe Conrad Bruun Anledning til at rette et meget nærgaaende og plumpt Angreb paa Prologens Forfatter i sit Teaterblad „Svada“. 1796. Nr. 13).

noget Røgelsekar slaaes til Blod. Synden blev ham derfor ikke forglemt; bemeldte Malthe Bruun og mange flere have paskilleret ham paa det grueligste. Denne som og Dyvekefeiden blev for det meeste ført i Aviserne; med en Grovhed over al Forestilling. I det samme fik vi en ny literarisk Altercation. Bispen¹⁾ har, som Du veed, i nogle Aar holdt ascetiske Forelæsninger i Vaisenhuuskirken, som siden Byens Brand holdtes i Garnisonskirken, Søndags Aften ved Lys. En fornem bigot Dame, en vis dum Geheimeraadinde Bülov, faaer for en Maanedstid siden det Indfald at skrive Bispen til, at Aarsagen til det Tilløb, hans Bibel­læsninger havde, var at alle Byens Horer samledes der, og horede med Folk, saa at Garnisonskirken var det største Horehuus i Byen. Bispen faaer det endnu enfoldigere Indfald, at lade denne Seddel, der indeholdt med udtrykkelige Ord det, jeg her har anført, og flere Lasciviteter, trykke i Adresseavisen. Men nu kom der en Avertissering, hvori man skiældte Bispen og Damen vexelviis ud — og en Pamphletskreven af Styverjægerne. — Seer Du det er vort literariske Nyt. Vi have faae eller ingen Skrivter af anden Gehalt. Dog have vi og andet literarisk Nyt af ganske anden Art: Du veed dog, at Rothe er død i December. Synderligt, alle vore Literaturmennisker, paa Rahbek nær, tiede ved dette Dødsfald²⁾, som var det en Renteskriver eller jeg, der var gaaet fra Comptoiret. Videnskabernes Selskab, som holdt Taler over hver Fat med Baand paa af dets Samfund, holdt sin Mund, c'a Rothe døde, fordi han inten (!) Baand havde. — Sagen angaaende

¹⁾ Balle havde 1793 begyndt at holde Bibellæsninger først i Waisenhuuskirken og senere, da den var brændt, i Garnisonskirken. Disse Bibellæsninger samlede en Mængde Tilhørere, men vakte ogsaa endel Modstand hos dem, der stillede sig afvisende overfor Kristendommen i enhver Form. I Begyndelsen trivedes Spotten og Modstanden dog kun i det skjulte, men den 16. Marts 1796 fik Balle den her i Brevet omtalte Epistel fra en Geheimeraadinde Bülow, sikkert Else Marie Bülow (f. Hoppe), gift med den bekendte Mæcen og Hofmand Johan Bülow til Sanderumgaard. Som det her meddeles, sendte Balle Brevet uden Underskriften til Adresseavisen og dette affødte en lang Række Piecer, der snart tog Parti for Balle snart for vedkommende Dame, der havde fungeret som Angiverske. (se: L. Koch, Biskop N. E. Balle. p. 118 ff.). ²⁾ Minerva bragte dog en Artikel af Kierulf ved Rothes Død (1796. III. p. 150), Tilskueren en Mindetegning ved Rahbek (1795. Nr. 104) og Universitetsjournalen en Karakteristik ved J. Baden. (1796. p. 24—25).

det norske Universitet er falden bort til en Kgl. Resolution¹⁾, hvorved Hans Majestæts Alviished trods de indhentede Raad fandt det viisere at nægte Nationen Tilladelse til at oprette en Høyskole, men befaler, at den skal finde det tienligere, at anvende sin Formue paa i det Sted at underholde 4 Gymnasier, et i hver af Stifternes Hovedstæder. Hvad synes Du? — Dog Du kan og maa ikke synes noget, førend Du har læst Prisskrivterne, hvoraf mit har — forundre Dig — været lykkeligt nok til at blive roest af selv min gamle Fiende Baden²⁾ i Universitets Journalen. — Endnu en literarisk Mærkelighed, bedrøvelig, men dog det beste der efter Omstændighederne var at gjøre: Suhm har solgt sit Bibliothek til Kongen, for 2000 Rd. aarlig og 2000 Rd. til hans Enke, naar han dør. Det kan nu ikke længer benyttes som hidtil — dog er det paa den Maade uadsplittet. — Nu nok kiære Olufsen; meget meget for interessant til at skrives — o Ting af ganske synderlig Interesse har jeg, som jeg kunde melde Dig, men som Du maa komme at hente. Du ventes med inderlig Længsel af Din hengivneste Ven og broderligste Broder Pram. Din Broder, som er Skriver for mig, beder sig (!) meget hilse.

¹⁾ Ved kgl. Resolution af 27. November 1795 blev Ansøgningen om et norsk Universitet afslaaet, og det var kun en ringe Erstatning, at det ved kgl. Resolution af 27. Februar 1796 blev tilladt, at Examen artium kunde tages ved de norske Skoler og Anden-Examen opsættes, indtil den kunde falde sammen med Embedsexamen. ²⁾ Jacob Baden (f. 1753 † 1804), Professor eloquentiæ, der stadig havde været Modstander af Tanken om et særlig norsk Universitet. Den omtalte indgaaende Anmeldelse findes i Universitets-Journalen 1796. p. 40 ff. 81 ff. ³⁾ Suhms bekendte store Bogsamling paa c. 100,000 Bind, der stod opstillet i hans Gaard i Pustervig, havde allerede længe ved Ejerens Velvilje været offentlig tilgængelig og, da det st. kgl. Bibliothek dengang endnu ikke havde aabnet Adgang til sine Bogskatte, var hans Bogsamling bleven stærkt benyttet af Videnskabsmænd og Studerende. Det havde først været Suhms Hensigt at skænke Bibliotheket til det offentlige og dotere det med rige Pengemidler, men siden, da det st. kgl. Bibliothek og det Classenske Bibliothek var bleven tilgængelige for Publikum, forandrede han sin Bestemmelse og 1796 solgte han det til Kongen mod en Sum af 2000 Rdlr. og en aarlig Livrente af 3000 Rdlr. og efter hans Død 2000 Rdlr. aarlig til hans Enke. Prams Angivelse er altsaa ikke helt rigtig, hvad Pengesummen angaar. Bogsamlingen blev derpaa forenet med det st. kgl. Bibliothek (se: Werlauff, Efterretn. om det st. kgl. Bibliothek. 2 Udg. p. 267 ff.).

Fru Pram til Olufsen.

Kiøbenhavn d. 16. April 1796.

Jeg føler vel, gode Olufsen, at den afbrudte Brevvexling, De saa billig klager over, ikke saa synderlig kan undskyldes fra vores Side hos Dem, da De ikke engang, som jeg seer af Deres sidste Brev, har faaet det lidet, vi uagtet den styggeste Dovenskab dog har skreven Dem til. Det eneste Brev, De altsaa har seet fra os, er det vi skrev nogle Uger efter Ildebranden, og dog veed jeg bestemt, at Pram siden den Tid har skreven Dem en gyselig stor Pakke til, hvori ogsaa var et lidet Blad fra mig, som altsaa maae være forkommet paa hvad Maade det end er. Dette var saa vidt jeg erindrer sidst paa Sommeren inden vi flyttede til Byen. I den Tid, Pram var syg af den langvarige Galdefeber, fik vi Brev fra Dem, hvoraf jeg saae, at De var underrettet om hans Sygdom, og dette Brev blev besvaret saa snart han begyndte at komme sig; hvorledes dette Brevs Skiebne blev, kan jeg ikke sige Dem. Der kan dog, som De seer, siges lidt til vores Undskyldning, tilligemed dette, at vi siden Ildebranden næsten altid har været i Urolighed paa alle Slags ubehagelige Maader, snart med Flytning ud og ind, snart med Sygdom og andre Leedagtigheder. Jeg maae tilstaae Dem, at Deres Omhyggelighed og velsignede Godhed at underrette os saa flittig i disse halvtredie Aar om alt, hvad der angik Dem, fortiener den største Erkiendtlighed. De kan og være forsikkret, at den boer i mit inderste Hierte og at De usigelig har glædet mig, hver Gang jeg har faaet nogle Ord fra Deres gode Haand. Dermed maae De med Deres sædvanlige noble Gemyt lade Dem nøye, og for alting aldrig komme anstikkende med Forglemmelse, fremmed Væsen, og slige Uteerligheder, som aldrig kan finde Sted iblant os. Noget forundret blev jeg ved at see Deres sidste dateret fra London, siden jeg troede De alt for mange Uger siden var reist til Skotland, og denne Tanke var jeg bleven bestyrket i ved Consul Classen, som alt for længe siden havde fortalt mig, at De havde faaet Deres Reise Ordre. Hvis vi ikke havde troet dette, havde De i disse sidste Maaneder vist havt Brev baade fra Schawrts¹⁾ og os, men vi har længe ventet paa,

¹⁾ Mon Schwartz?

at De skulde underrette os om Deres Ankomst der og altsaa blev vi rolige.

Deres nye Omreisen vil nok tage den største Deel af Sommeren bort, og altsaa seer det desværre langsomt ud med Deres Tilbagekomst. De vil da ikke kunde besøge os i vores yndige Residense i en Baggaard i Store Strandstræde¹⁾, som ligner fuldkommen hvad det udvortes angaaer een af de smukke Boliger, som Ilden har ødelagt i Districtet ved Nicolai Kirke, siden vi agte at flytte herfra til Vinteren²⁾, hvis vi kan faae noget bedre. Man kan dog vel have Haab derom, da der alt er bygget en heel Deel, og de Bygninger, som nu alt er under Tag, kan blive gandske beboelige til Michelsdag. Heele Fridriksberggaden [sic!] og Vestergaden ere næsten færdige tilligemed en heel Strækning omkring Volden, og det bliver formodenlig paa disse Steder vi maae opsøge os en Bolig. Veed De, at Bergsøe er givt siden i Sommer? Maaskee har De havt Brev fra ham for at berette Dem hans vel overstandne Examen, Givtermaal o. s. v. Hans Kone ventes her til Byen i næste Maaned.

Har nogen af Deres kiøbenhavnske Venner skreven Dem noget til om Samsøes skønne Sørgespil *Dyreke*, om det særdeles udmærkede Bifald det fik, og om Forfatterens Død otte Dage førend det blev opført? Maaskee er alt dette Dem fremmed. Det er dog ret kiedsommeligt, at De bliver saa længe borte, der falder tusinde merkverdige Ting for, som De er gandske ukyndig i, og som jeg saa gierne vilde tale med Dem om. Kom dog snart tilbage. Gid Længsel maae ret falde tungt paa Deres Hierte, saa skynder De Dem af alle Kræfter. Det lille Glimt, jeg faaer at see af Dem, inden De reiser til Deres Bestemmelse, glæder jeg mig usigelig til. Men desværre det bliver kun et Glimt. Lev imidlertid vel, og troe aldrig, at det er mueligt De kan blive forglemt af Deres Veninde

Marie Pram.

Olufsen til Pram*).

Edinburgh d. 28. Juni 1796.

Efter en gyselig lang Omrumpling paa Bakker og Sletter, Bjerge og Dale, paa Kandten og i Midten af Skotland kom jeg

¹⁾ St. Strandstræde 112. ²⁾ I 1797 boede Pram Frederiksberggade 220.

*) findes hos Øst 1835. Nr. 35. p. 273 ff.; Originalen har jeg ikke kunnet skaffe, men Øst synes intet at have udeladt.

hertil i Forgaars Aftes. Jeg fandt her blandt andet Din Kones og Dit Brev af 16. April. Noget behageligere kunde jeg ikke finde; jeg glemte *the Highland's* Fladbrød, ossianske Taager, Slud, Regn og Hagel, og den bandsatteste Kuld, jeg har udstaaet, siden jeg blev født. Du, som dreier Dig omkring i Cirklen af Venner eller dog Bekiendte, er vel ikke meget skikket til at tænke Dig ret levende den Skiebne, i mere end halvtredie Aar hver Dag at see lutter fremmede Væsner, at være ceremoniel og kold, enten sidde ledig i det eensomme Værelse, eller søge Selskab, hvor Ligegyldighed og Stivhed og Tilbageholdenhed er de fornemste Retter. At reise er et sandt Eremit Liv, især i England. Nyheden selv taber sin Nyhed, naar et Par Aar ere omme. Dens Berusning er ønskelig, men forbigaaende. Man føler omsider, at Verden er langt fra ikke saa varieret som man skulde troe; man opdager, at det er blot Farven, ikke Formen, der afviger; og naturligvis kiedes man tilsidst ved den bestandige Nødvendighed at opoffre Hiertet for en høist uvis Vinding for Forstanden. Du forstaaer mig. Jeg er træt, fordi jeg er mæt; jeg er keed af min Reisekuffert, det eneste Selskab jeg har, der er nogenlunde interessant. Den forsyner mig dog i det mindste med rene Skiorter, mit øvrige Selskab kun med Slidder Sladder. Du vil derfor let tænke Dig, hvor graadig mit nu gandske afvænte Hierte opslugede hvert Ord, hver Tanke, hver nær og fiern Idee, der kunde med mindste Rimelighed findes i disse kiere Breve fra mine kiereste Venner i det kiereste Land paa Jordkloden; og det saa meget meer, som jeg finder nu, at jeg har mistet i det ringeste to Breve fra samme Hænder. Siden jeg kom til Engelland, har jeg kun faaet et langt Brev efter Ildebranden, et meget kort et, jeg troer i November, og nu det sidste af 16. April.

Jeg vilde skrive til Frue Pram, men jeg veed ikke hendes Adresse, og derfor maatte jeg convolutere Brevet. Dette vilde paa de engelske Posthuse koste mig dobbelt Porto, og sligt er betænkeligt i vore fattige Tider.

Strax efter mit sidste Brev af 25. Marts, fik jeg pludselig det Indfald at reise til Skotland, og jeg reiste faae Dage efter.

Fra Edinburgh gik jeg til Glasgow, derfra til Stirling og Perth, giennem Hiertet af *the Highlands* over Fort Augustus til Inverness. Herfra langs med den østlige Kyst til Aberdeen, Dundee og tilbage til Edinburgh. Siden Du fortæller mig, at Du kiender skammelig lidt til Skotland, saa vil jeg i Korthed berette Dig noget af, hvad jeg veed mere. Den sydlige Deel af Landet til Dumbarton og Perth, samt den østlige fra Perth nogle Mile fra Kysten til *Murray firth* er fladt, eller har dog kun faae Bjerge. Alt dette hedder *the low countries*. Den sydlige Deel er formedelst Nærheden af Engelland veldyrket, skjøndt langtfra ikke saa vel, som endog maadelige Egne i Engelland. Glasgow og Paisley har mangfoldige Fabriker, ligesaa Edinburgh og Leith. Denne hele Strækning er i en blomstrende Tilstand. Den østlige flade Egn er mindre frugtbær, mindre veldyrket, og dens Byer ere kun maadelige. I *the low countries* tales engelsk, det er engelsk med skotsk Dialect, uforstaaeligt nok. — Den hele øvrige Deel af Skotland, nemlig den vestlige, det midterste og den hele nordlige Deel fra Inverness af, er det man kalder *the Highlands*. Det er Bierge tilhobe. Beboerne have en egen Dragt, som Du veed; de tale galisk eller ersisk, og forstaae ikke engelsk. — Skjøndt Synet af vilde og øde Bjergstrækninger er mig intet nyt, tilstaaer jeg dog, at de highlandske Egne frapperede mig. En mere forladt, øde, sørgelig Ørken har Naturen ikke: Der er Bierge paa Bierge, men det er ikke Helvetiens Alper, ikke Norges Fielde. De have al Fælheden af Vildheden, uden dens Sublime. Deres Former ere monotone og insipide, deres Høide ubetydelig; de ere begroede med vantrivende Lyng fra det øverste, lige ned i Dalen til den yderste Kant af Floderne. Ikke et Træ sees; ingen grønne Steder, kun nogle faa grønlig Pletter. Beboerne af dette forladte Land leve i en Tilstand, der synes et Extrem af Uselhed. Deres Huse skulde man holde for Kamtschadalske Jurter. De bestaae af et Tørvedige arrangeret omtrent til et Parallelogram. Paa dette lægges en halv Snees Rafter, og paa dem Tørv. Dette er Taget. Inden i er Huset afdeelt i Værelser med Diger, eller Gierder. Døren er som oftest flettet af Riis, Vinduet er et lille Hul med en Trælem.

Skorstenen er et Hul i Taget, Kakkellovn og Kiøkken to eller tre Stene midt i Stuen paa Jorden; Sengen en Straasæk, Bord er sielden. To eller tre vaklende Stole, en Gryde og en Brændeviinsflaske udgjør alt Amøblementet. Dette er Vinterboligen. Om Sommeren leve de i Sætre, her kaldet *Sheals*, hvorhen de drive deres vansmægtende Quæg. Huset er altid fuldt af Røg. Indbyggerne leve af Fladbrød, Melk, Havrevælling og Ost. Men i disse tilsyneladende Elendighedens Pauluner lever en Race af Mennesker, der maaske er saa lykkelig, som Mennesker kunne være. De ere kiekke og haardføre; blive 90—100 Aar gamle, ere muntre og raske, synge idelig deres galiske Sange, og holde fast ved deres gamle Skikke. Jeg glemte ikke Ossian¹⁾ — men det bliver for vidtløftigt.

Jeg har ikke Tiid til en omstændelig Reisebeskrivelse, og mit Brev ikke Rum. Istedet for den Reise jeg har giort, vil jeg sige Dig noget om den, jeg har isinde at giøre. Jeg vil med det første Skib, som gaaer herfra til Hamborg, forlade Skotland; og gaae hiem. Saa behageligt denne Udsigt end er, har dog Tingen sine Vanskeligheder. Jeg har alle mulige Grunde til at troe, at jeg heri handler gandske overensstemmende med Directionens Idee, mens dens udtrykkelige Samtykke har jeg ikke. Kort før jeg reiste fra London forespurgte jeg mig, om jeg efter fuldendt Reise i Skotland skulde reise hiem. Brevet, eller maaskee Svaret, er forkommet. Jeg er derfor i Forlegenhed. Jeg har i Dag skrevet til Directionen og meldt, at jeg reiste hjem uden at kunne oppebie Ordre, af den Aarsag, at det vilde medtage fem eller sex Ugers Tid, og jeg er nu saa forreist, at jeg ikke har Penge nok til at ligge her saa længe for at vente paa et Svar, som jeg troer at vide i Forveien. — Jeg reiser alligevel hiem, fordi jeg er nødt dertil, men det er ilde at her skal være en Formalitets Feil, som maaskee kan blive mig ilde optagen. Skulde Du tale med Conferenceraad Colbiørnsen, saa vil Du maaskee forestille ham Sagens rette Sammenhæng tydeligere end jeg har

¹⁾ Som bekendt var det Olufsen, der under sit Ophold paa Falster henledte Blichers Opmærksomhed paa de Ossianske Sange og derved fremkaldte hans Oversættelse af dem (1807—9).

kunnet i mit Brev. Jeg kan ikke vente, at man vil give mig flere Penge. — Jeg tænker ikke man vil sende mig til Frankerig, i saa Fald er Veien fra Skotland til Hamborg og derfra til Frankerig den bedste jeg kunde vælge. — Jeg tænker ikke heller, at man vil jeg skal opholde mig i Skotland efter at jeg har be-seet hele Landet. — Kortelig, jeg tænker at jeg fuldkommen træffer Directionens Mening, i det jeg gaaer hiem. — Skriv mig til, hvad Du hører derom, til Altona, hvor Du maa bede Eſtats-raad Lawaetz beholde Brevet til jeg selv kommer.

Hvad Du skriver om at døe inden Høst er dumt Sludder. Du maae ikke døe, inden jeg kommer, da jeg har isinde at dræbe Dig med reisebeskrivende Snak. Jeg vil overalt ikke, at alle mine Venner skal benytte dem af min Fraværelse for at døe. De tre Aar har berøvet mig mange. Hornemann, Samsøe, Rothe, Huwald ere borte. Jeg kan snart som Ossian vandre *sad and forlorn for I have seen the tombs of all my friends*. Hils Din Kone paa det venskabeligste. Jeg er gandske henrykt ved Tanken om saasnart at see mit gode Fædreland igjen. Man er hverken rigtig Patriot, eller Elsker, uden fraværende. Ven kan man være fraværende og nærværende, og saa er jeg Din

Olufsen.

Olufsen til Pram*).

d. 9. Juli i Hamborg (1796).

Har Du faaet mit Brev fra Edinburgh af 28. Juni? Svar mig derpaa saa snart muligt, ifald Du har faaet det, som jeg næsten tvivler paa. Jeg har i Engelland mistet mange Breve, og nogle af mine Venner have tabt en heel Deel ved at miste en Hoben Breve, som jeg har havt den Uleilighed at skrive, siden jeg kom til dette saakaldte lykkelige Land. —

Jeg er nu her; og Hinilen maae vide om det er ret at jeg er her. Snarere end jeg ventede, og ønskede, fik jeg Skibsleilighed fra Leith til Hamb. og jeg kunde ikke falde paa at for-somme den, da det var den eneste der maaskee vilde gives i et

*) findes hos Øst 1835. Nr. 36. p. 281 f.; Originalen har jeg ikke set, maaske har Øst udeladt noget.

Par Maaneder. Jeg benyttede mig derfor af den, og seilede. — Skriv mig til og lad mig vide, hvordan man optager dette Skridt. — Unter uns: *I dont care a farthing*. Men man kan sagtens lade som — etc.

Jeg er nu en fuldkommen Oeconom, og der er intet videre for mig at lære. Derfor maae jeg skynde mig hiem, inden Viisdommen uddunster. Saasnart jeg faaer Breve fra Kiøbenhavn, reiser jeg, der maa staae i disse Breve hvad der vil. Altsaa kan Du vente mig snart, og for at sige Dig det reent ud, jeg længes efter at sladdre med Dig, der ere faa Mennesker, der kunne sladdre saa godt sammen som Du og jeg. — Vi have forsømt megen Sladdren i de sidste tre Aar. Himlen veed, at jeg gjerne havde givet visse Lærdes meget grundige Passiar bort for vores Pibe-Snak. — Apropos jeg har i Engelland glemmt at ryge Tobak. Du maae lære mig det paa nye — Du maae desuden lære mig meget mere — *thou wert my guide, philosopher and friend* — sagde Pope¹⁾ til Bolingbroke²⁾. NB. Jeg er Pope og Du Bolingbroke. Gid hint havde saa fuldt sin Rigtighed, som dette. — Siig Din Kone de forbindtligste og venskabeligste Ting Du kan hitte paa, og belav Dig snart paa at see et Menneske, der elsker og agter Eder begge.

Pram til Olufsen³⁾.

Broder.

Jeg har ikke Tid til at sige Dig meere end: Lev lykkelig. Held og Godt af alt Slags følge Dig paa Din Reise og hvor Du er. Om dette underrette Du mig.

Jeg sender Dig Jacobis Brev, det jeg endelig fik fra ham. Min Kone siger mig, at Du har skrevet hende til, at Du ikke vil have Priisskrivtet trykt. Skee Din Villie.

Jeg veed ikke, om min Kone har skrevet, at man i Christiania har givet mig Prisen, den første nemlig, for Skrivtet om

¹⁾ Den bekendte engelske Digter Alexander Pope (f. 1688 † 1744). ²⁾ Henry St. John Viscount Bolingbroke (f. 1678 † 1751), bekendt engelsk Statsmand. ³⁾ Brevet, der som udateret er sat sidst, stammer vist fra 1794 eller 1795.

Høyskolen. Det burde hun, thi det er saa. Jeg troer jeg har denne Gang noget nær fortient den; men og at Verden er endnu for ung til at faae en fornuttig Høyskole, der da og iblandt al den øvrige Ufornuft maaskee kun slet kom til at passe.

Du skylder mig Svar paa et Brev. Jeg længes efter det, og er nær ved at blive jaloux paa min Kone, fordi hun faaer, jeg ikke.

Man tilgiver mig i Collegio ikke, at jeg understaaer mig at skaffe mig Udmærkelser for Kundskab. De dumme Hunde troe, at jeg er lærd, fordi jeg er lærdere end de, hvilket ikke siger meget; jeg er dog virkelig ikke lærdere, end at jeg jo ret godt kan paradere ved Siden af de andre Ignoranter; kun er jeg ikke, som de, Ignorant nok til at troe, jeg har slugt al muelig Viisdom. Derfor have de gjort mig den Ære at gjøre mig til Assistent hos den yngste Fuldmægtig ved Collegium, i Groves¹⁾ Comptoir, hvor jeg for 14 Aar siden blev Fuldmægtig, som jeg for 8 Aar siden holdt op at være. Grove, som var Consulatssecretaire i Marocco, kom hiem og blev Committeret i Collegio, og gaar nu i offentligt Ærende til Italien, hvorfra han kommer hiem og bliver en stor Mand. Jeg bliver Skriver i hans Comptoir under hans Fuldmægtig. — Hvad synes Du? og dog er dette bogstavelig sandt. Jeg vil man skal, da man kan, i det Sted gjøre mig til Committeret i Collegio; men jeg beder om intet, siden man afslog mig Consulatet i Marocco.

Lev Du lykkelig! o det er Du! o formaaer Din Bøn noget, saa — jeg forlanger ikke meer — skaf mig hos Himlen, at den gjør mig halv saa lykkelig.

Pram.

¹⁾ Emanuel Rasmus Grove (f. 1756 † 1847) se forrige Bind S. 169, der 1788 var bleven Kommitteret i Kommercekollegiet, blev 1794 under Revolutionens blodigste Periode sendt som Generalkonsul til Paris (ikke Italien), hvor han bl. a. saa Robespierre blive ført til Retterstedet. 1797 indtraadte han atter i Kommercekollegiet, 1799 blev han adm. Direktør for Manufakturhandelen, 1800 blev han Medlem af den afrikanske Konsulatdirektion, men i 1804 tog han Afsked fra Kommercekollegiet, da ogsaa han følte sig tilsidesat her. Han døde som Konferensraad i en høj Alder (Jfr. Biogr. Lex.).

Ann. Det i Olufsens Brev af 24 Nov. 1793 (5te R. II, S. 207) anførte Citat stammer efter Meddelelse fra Professor, Dr. phil. E. Holm fra Baggesens Digt: Dannemarks Lovsang.
